

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

**Sociální práce a její přínos s osobami opouštějícími
ústavní výchovu, s přihlédnutím k praxi realizované Centrem
Don Bosco Pardubice.**

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Maliňáková

Autor práce: Tereza Dostálová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3.

2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsme vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28.2.2015

Tereza Dostálová

Poděkování:

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Maliňákové za metodické vedení, podporu a cenné připomínky. Dále srdečně děkuji Monice Peterkové za ochotu a spolupráci při získávání dat z Centra Don Bosco a všem respondentům mého výzkumu za ochotu a vyčleněný čas.

28.2.2015

Tereza Dostálová

Obsah

1. Metodika Výzkumu.....	7
1.1. Název výzkumu.....	7
1.2. Cíl Výzkumu:	7
1.3. Výzkumné otázky:	7
1.4. Metody a techniky výzkumu:.....	8
1.5. Výzkumný soubor:	8
1.6. Typ výzkumu:	8
2. Teorie vazby.....	8
2.1. Vazba a její definování.....	9
2.2. Typy vazby.....	9
2.3. Vazba a její výzkum.....	11
2.3.1. Výzkum vazby z hlediska historie.....	11
2.3.2. Vznik vazby z hlediska věku.....	13
2.3.3. Vznik vazby z hlediska příčiny vzniku	15
2.3.4 Vazebná postava.....	16
3. Důsledky ztráty vazby a ostatní související dopady při umístění dítěte do ústavní výchovy.....	16
3.1. Důsledky ztráty a porušení vazby	17
3.2. Důsledky umístění dítěte do ústavní výchovy	17
3.2.1 Sociomeoční vývoj.....	18
4. Podobné či navazující teorie	20
5. Náhradní ústavní výchova v ČR.	20
5.1. Důvody umístění dítěte do náhradní péče:	21
5.2. Návaznost služeb po odchodu z ústavní výchovy	22
6. Centrum Don Bosco Pardubice.....	23
6.1. O Centru Don Bosco	23
6.2. Cílová skupina.....	24
6.3. Specifikace služby.....	24
6.4. Metody a nástroje, se kterými CDB pracuje:	26
6.5. Programy poskytované CDB.....	26
6.6. Metodika práce CDB.....	29

7. Ze strany klientů:.....	32
7.1. Hodnocení klienta v oblasti sociálního fungování	32
7.2. Společenská nezařazenost a její vývojové aspekty	33
8. Jací jsou klienti CDB a jaké jsou jejich osobností charakteristiky:	35
8.1 Anketa s pracovníky.....	36
8.2 Závěr z rozhovorů:	43
Závěr:	44

Úvod

Pro svoji práci jsem se rozhodla rozpracovat problematiku ztížené psychosociální adaptace osob, které během svého dětství prošli jakoukoliv formou ústavní výchovy, zvláště pak těch, kteří v jejích sítích uvízli na delší dobu, a z ní pak vycházely do samostatného života. Téma ústavní výchovy vs. náhradní rodinné péče se dnes stává velmi žhavým a diskutovaným. Vysoký počet dětí v ústavní péči ale i systém a organizační struktura umisťování dětí do ústavní péče je dlouhodobě kritizovaným faktem nejen odborníky, ale též ze strany evropské politiky.¹ I přes četné snahy o změny zákona, rozšíření pěstounské péče, stále zde bude dosti těch, kteří vstupují do samostatného života z bran ústavů, a dovoluji si tvrdit, že je třeba s nimi pracovat, a vědět jak.

Cílem této práce je nalézt a analyzovat argumenty, na jejichž základě je postavena následná péče o osoby opouštějící ústavní výchovu. A za pomoci pohledu ze všech stran, tj. všech účastníků procesu, dojít závěru, co daná služba objektivně i subjektivně poskytuje, a zároveň co v ní chybí. Dílčím cílem práce je snaha o vytvoření jakého si námětu k případné budoucí metodice práce s mladými, opouštějícími ústavní výchovu.

Má práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a výzkumnou.

Teoretická část vychází z poznatků Johna Bowlby- teorie vazby a dalších autorů, kteří se zabývají determinací vývoje člověka vyrůstajícího mimo rodinné prostředí. Dále pak uvedu stručný vhled do vývoje výzkumu vazby a její determinace. Nastíním základní problematiku aktuálních možností následné péče o mladé lidi opouštějící ústavní výchovu a hlouběji se budu zabývat podstatou existence služby. Tuto část opírám o nový výzkum Radka Ptáčka, realizovaný pod nadačním fondem J&T, dále pak o Johna Bowlbyho.

Praktická část je provedena ve spolupráci s neziskovou organizací Centrum Don Bosco Pardubice (dále CDB), která pracuje v oblasti následné péče o osoby přicházející z ústavní výchovy. Tato část je tvořena popisem nabídky služeb, které poskytuje Centrum Don Bosco Pardubice a srovnáním teoretických poznatků odborné literatury s užitou praxí. Dále se zde blíže zabývám konkrétními problémy klientů, které provázejí

¹ Průběžně o tomto tématu informují média, viz příloha č. 1, 2, 3

jejich cestu a start do samostatnosti a porovnávám jejich poznatky s postřehy a výpovědi zaměstnanců CDB, kteří je na této cestě doprovází. Výsledky zkoumání dále porovnávám s výsledky výzkumu Radka Ptáčka, realizovaného pod nadačním fondem **J&T**.

1. Metodika Výzkumu

1.1. Název výzkumu

Odborná teoretická východiska pro existenci služby poskytované Centrem Don Bosco

1.2. Cíl Výzkumu:

Cílem výzkumu je nalézt a analyzovat odborná východiska pro existence následné péče o mladé lidi opouštějící ústavní výchovu a na základě rozhovorů s účastníky procesu, tj. pracovníky CDB a klienty CDB dojít závěru, co daná služba objektivně i subjektivně poskytuje, a zároveň co v ní chybí.

1.3. Výzkumné otázky:

O1: Jsou mladí lidé opouštějící ústavní výchovu schopní a kompetentní k naplnění požadavku sociálního fungování?

O2: Je nabídka služeb poskytovaných Centrem don Bosco dostatečná a kompatibilní s potřebami osob opouštějícími ústavní výchovu?

Obě výzkumné otázky zkoumají potřeby mladých lidí opouštějících ústavní výchovu

Výzkumník chce zjistit na základě rozhovorů s pracovníky i klienty, v jaké oblasti klienti potřebují podporu a jaké jsou jejich výchozí podmínky do samostatného života oproti jejich vrstevníkům z běžných rodin. Dále chce zjistit, zda působení účasti na programech CDB má dlouhodobější vliv na klienty a přesah do jejich dalšího života, případně v jaké podobě.

1.4. Metody a techniky výzkumu:

- Metoda dotazování
- Metoda zúčastněného pozorování
- Metoda Analýzy dat
- Technika polustrukturovaných osobních rozhovorů
- Technika pozorování
- Analyticko syntetická technika analýzy dat

Výzkumník užívá k naplnění výzkumného cíle nástroje dotazování, technikou dotazníku a polostrukturovaných osobních rozhovorů. Dále pak užívá nástroj a techniku zúčastněného pozorování. Výsledky z rozhovorů a pozorování porovnávám s výsledky studie Radka Ptáčka, a poznatky autorů, kteří se tématem zabývali (Teorie vazby- Bowlby, Matějček, Koukolík, Ptáček).

1.5. Výzkumný soubor:

Rozhovory byly provedeny jak s pracovníky CDB tak s klientkou CDB. Dále pak byla provedena sekundární analýza dokumentů CDB.

1.6. Typ výzkumu:

Kvalitativní

2. Teorie vazby

Abychom si mohli odpovědět na otázku č. 1, je třeba zmínit teoretickou základnu, která nám ukáže a vysvětlí společné znaky cílové skupiny. Jako hlavní teoretický základ k tématu jsem zvolila teorii vazby J. Bowlby.

Tato část práce je zaměřena na praktické dopady ústavní výchovy na její klienty a možnost, nebo spíše pravděpodobnost nápravy negativních dopadů na osobnost klientů. Ovšem je třeba hovořit též o příčině vzniku. Každé z ústavních dětí má svůj příběh, různé důvody umístění, atp., To, co je jim všem společné je ale vazba k mateřské postavě, která má, v lepším případě, své trhliny, případně neexistuje vůbec, a s jejímiž

následky budou tyto děti bojovat celý život. Aby bylo možné rozpracovat téma následků a potřebnost následné péče, je třeba nejprve popsat základní problém cílové skupiny, a tím je VAZBA.

2.1. Vazba a její definování

Teorie vazby spadá do novodobé psychologie, jejímž představitelem je dnes velmi uznávaný John Bowlby, který dal vzniknout teorii Vazby. Ta je definována jako „*trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou, vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu*“ (BOWLBY, 1969, cit. dle Kulisek 2000: 406s.)

Teorie citové vazby vychází z Fredova modelu instinktů, které Bowlby nahradil modelem regulovaných systémů chování.

Teorie vazby se zaměřuje na vztah dítěte k primární pečující osobě (zpravidla matce) a vliv tohoto vzájemného působení na psychický rozvoj dítěte. Jinými slovy zkoumá proč mají lidé tendenci vytvářet emocionální vztahy, a proč omezená schopnost regulace emocí souvisí s určitými vztahovými zkušenostmi. Teorie se zabývá vlivem vztahových zkušeností na schopnost adaptace a tím na psychické zdraví, příp. jeho narušení. Teorie s sebou přináší tři nová terminologická označení a to „citová vazba“ (attachment) a „vazebná postava“ (attachment-figure), „vazebné chování“, (attachment behavior).

Typ vazby lze určit na základě provedení testu SST (Strange situation test) sestavený M. Ainsworthovou test je založen na metodě pozorování dítěte při dvojím krátkodobém odloučení od matky, a kontaktu s cizí osobou. Hodnotícím výstupem tohoto testu je chování dítěte při opětovném setkání s matkou. Tj. na základě chování dítěte popisuje Bowlby čtyři typy vazby.

2.2. Typy vazby

Citová vazba (myšleno mezi matkou a dítětem) je situací do značné míry individuální, proměnlivou, a zároveň má v sobě zahrnuto neopominutelné etologické hledisko.

Zkoumáním obou pohledů došel Bowlby rozdělení rané citové vazby na několik typů.

Každý tento typ zde krátce popíšeme z hlediska jejího označení, prostředí vzniku, a z hlediska reakcí jednotlivých subjektů (matka/dítě). Neopomineme ani behaviorální stránku věci, tj. vývoj jedince.

Existují dva základní typy vazby. Vazba Jistá (attachment) a nejistá vazba (insecure attachment).

Nejistou vazbu dále dělíme na

- **JISTÁ VAZBA**
- **ÚZKOSTNĚ VYHÝBAVÁ**
- **ÚZKOSTNĚ AMBIVALENTNÍ**
- **DEZORGANIZOVANÁ VAZBA**

Jistá vazba:

Je charakterizována jako „zdravá“ vazba mezi matkou a dítětem. Tento druh vazby přináší uspokojení oběma stranám v podobě velké míry důvěry, pocitu jistoty a bezpečí. Vyznačuje se jistotou dostupnosti péče mateřské osoby. *Pečující osoba vnímavě reaguje na signály, které dítě vysílá.* (KOUKOLÍK, 2011, str 33)

Z hlediska zkoumání (SST) reaguje dítě podrážděně (pláče, křičí,...) při odloučení. Cizí osoby dítě v situaci stresu odmítá, ale je schopno tuto situaci relativně bez obtíží zvládnout. Po návratu matky je schopno ji bez obtíží přijmout, snadno se zklidní, a pokračuje dále v předchozích činnostech a aktivitách.

Úzkostně vyhýbavá vazba:

Je vazba charakteristická sníženou dostupností péče, nedostatkem a neadekvátností reakcí matky na potřeby dítěte. Chybí zde pocit bezpečí a důvěry. Dítě se jeví jako dobře adaptované na změny, a nezávislé na matce. *Pečující osoba je angažovaná v zajištění fyzických potřeb (jídlo, hygiena) citová angažovanost a reakce na citové potřeby dítěte zaostávají.* (KOUKOLÍK, 2011, str.33)

Z hlediska zkoumání (SST) reaguje dítě s nejistou vazbou neutrálně, tj. neprojevuje negativní emoce při odloučení. A zároveň při návratu matky neprojevuje radost, a vyhýbá se aktivnímu kontaktu s matkou.

Úzkostně ambivalentní vazba:

Je charakteristická nejistotou dostupnosti péče mateřské postavy, která reaguje nepředvídatelně. Chybí zde pocit jistoty a bezpečí. Dítě je navenek emotivnější, vyvíjí zvýšenou aktivitu ve snaze vyzískat pozornost a péči, působí nejistě, chybí hlad po zkoumání okolí, dožaduje se tělesného kontaktu, který zároveň odmítá.

Z hlediska (SST) reaguje dítě s tímto typem vazby silně negativně na moment odloučení, a po návratu mateřské postavy je stěží utižitelné. Péči mateřské postavy střídavě přijímá a odmítá.

Dezorganizovaná vazba:

Je charakteristická pro děti týrané, zneužívané a zanedbávané, nebo vystavené časté změně vychovatelů. V tomto typu vazby je nutno spatřovat rozpor vztahu (mateřská osoba vs. dítě), kdy mateřská osoba na straně jedné péči poskytuje, na straně druhé působí jako nebezpečí. Dítě s tímto typem vazby nedokáže, zvládnou nebo redukovat stres.

Z hlediska pozorování (SST) reaguje dítě zvláštními způsoby chování, pohybuje se v prostoru neorganizovaně a chaoticky, uhýbá kontaktu, působí zmateně. Často jsou tyto projevy doplněny výraznou mimikou (strnulost výrazu apod.)

Koukolík to mu dodává: *nejisté druhy vazby znamenají riziko vývoje pozdějších psychopatologických změn. Předpovídají vyšší pravděpodobnost problematických vztahů rodič- dítě, horší vztahy s vrstevníky v dětství, agresivitu, úzkost a konfliktní vztahy s učiteli.* (KOUKOLÍK, 2011, str. 33)

2.3. Vazba a její výzkum

Vazba mezi matkou a dítětem z hlediska vědeckého zkoumání je záležitostí relativně mladou. Velkého rozvoje a zájmu došla až počátkem čtyřicátých let 20. století. Vazbu, jako definovatelnou veličinu známe až u Bowlbyho, nicméně dřívější pozorování vztahu matky a dítěte, chování dítěte při odloučení, dali současné teorii vazby pevné základy.

2.3.1. Výzkum vazby z hlediska historie

Za zmínku stojí pozorování Dorothy Burlinghamové a Anny Freudové (1942,1944), pozorování Renného Spotze a Katherine Wolfové (1946), Jamese Robertsona (1962) Christoha Heineckeho a Ilse Westheimerové (1956, 1966), či studie Zdeňka

Matějčka a Josefa Langmaiera na území Československa (1963). Mezi výše jmenovanými studii vzniklo mnoho a mnoho dalších. (srov. BOWLBY, vazba, str. 35-36)

Mezi všemi studii, zabývajícími se tématem odloučení dítěte od matky, je mnoho odlišných proměnných. Je jim délka pobytu dítěte mimo dosah matky, věk dítěte, zdravotní stav dítěte, prostředí, ze kterého dítě pochází a prostředí do kterého se dítě vrací, typ instituce, i způsob péče. (srov. BOWLBY, Vazba, str. 37)

„avšak navzdory těmto odlišnostem a navzdory různému zázemí subjektů a očekávání pozorovatelů panuje ve výsledcích pozoruhodná shoda. Jakmile dítě překročí věk šesti měsíců, má sklon reagovat na událost odloučení od matky určitým typickým způsobem.² „
(BOWLBY, 2010, str. 37)

Celá má práce se opírá o základní tezi, a to že vazba a její poškození v důsledku přetrhání vazeb na rodinu je nenávratným a zásadním poškozením jedince. Že toto poškození je natolik rozsáhlé, že v nemalé míře ovlivňuje celý život člověka, a jeho schopnost sociálního fungování, v rozsahu od malých poruch až po psychopatologie. Teorie vazby je však velmi rozsáhlá, a bylo by nemístné ji tímto způsobem zjednodušit.

Sama teorie vazby se opírá o mnoho výzkumů, které v hodnověrné míře probíhali od počátku dvacátého století, jak již bylo zmíněno výše. Na prvopočátku všeho je však pozorování vazby a vazebného chování u zvířat, zvláště pak u subhumánních primátů, tedy pozorování opic. Výzkumy prokázali, že různé druhy opic se v projevu vazebného chování liší. Schopnost mláďat přidržovat se matky je u různých druhů těchto primátů odlišná. Přesto lze jednoznačně prokázat, že mezi pečující samičí a mláďetem je patrné vazebné chování. Otázka, zda je tomu tak i u člověka je na snadě, a chtělo by se jednoznačně odpovědět.

² Typický způsob chování dítěte při odloučení od matky, za předpokladu poměrně jistého vztahu s matkou, je charakteristické třemi fázemi, jejichž posloupnost je proměnná dle toho, jaký vztah dítěte k matce převládá. Fáze zoufalství, protestu a citového odcizení. Jednotlivé fáze mezi sebou plynule přechází, dítě se může opakovaně pohybovat mezi dvěma z nich. Fáze protestu trvá od hodin až po několik týdnů. Dítě hledá svoji matku, snaží se ji přivolat všemi dostupnými prostředky zpátky. Hlasitě nařiká, lomcuje s překážkami, je v prostoru neklidné, zvýšeně vnímá jakýkoliv zvuk, který by naznačoval vrácení matky. V této fázi dítě stále očekává návrat matky a odmítá náhradní pečující postavu. Fáze zoufalství zpravidla následuje po fázi protestu. Je charakteristická fyzickým zklidněním dítěte, které může působit až apaticky. Dítě stále ještě očekává matku, ale už ji aktivně nevolá. V nadcházející fázi citového odcizení dochází k obnově aktivity dítěte, které se jeví jako přátelské, společenské. Dítě přijímá péči náhradních pečujících osob. Pokud ale v této fázi dochází k neustálému střídání pečujících osob (např. zdravotní sestry), dítě opakovaně prožívá stejné pocity, jako při první ztrátě pečující osoby-matky, dojde u něj ke změně chápání vztahů a jejich hloubky. Každé zklamání prohloubí citový deficit a zploští schopnost navázání dalšího hlubšího a trvalejšího vztahu. (srov. BOWLBY, 2010, str. 37-38)

Zásadní otázkou však zůstává „**kdy- v kterém období- vazebné chování vzniká, a co stojí za jejím vznikem**“

Zároveň zde vyvstává otázka **“jak nezbytné je, aby vazebnou postavou byla matka, případně do jaké míry dokáže tuto roli zastat jiná postava?”**

2.3.2. Vznik vazby z hlediska věku

Na otázku období vzniku se odkazují na Johna Bowlby

- *U většiny dětí se vazebné chování k preferované postavě vyvíjí během prvního roku života. Jeví se jako pravděpodobné, že v tomto roce existují citlivé období, kdy se vazebné chování vyvíjí nejsnáze.*
- *Je nepravděpodobné, že by citlivé období začínalo dříve, než asi v šesti týdnech věku, a možná ještě o několik týdnů později.*
- *Asi po šesti měsících a výrazně po osmi nebo devíti měsících je pravděpodobnější, že děti budou reagovat na cizí postavy strachem, a rovněž je pravděpodobnější, že budou reagovat velmi silným strachem, než když byli mladší. Jelikož jsou tyto reakce stále častější a stále silnější, vznik citové vazby k nové postavě je ke konci prvního roku a dále stále obtížnější.*
- *Jakmile se dítě silně citově připoutá ke konkrétní postavě, dává ji přednost před všemi ostatními a tato preference má tendenci přetrvávat navzdory odloučení.*

(BOWLBY, 2010, str.197-198)

Tyto body nám dávají překvapivě konkrétní odpověď na otázku času vzniku. Opírají se o praktická vývojová hlediska. Vychází z předpokladu, že vazba se tvoří na základě rozvoje kognitivních funkcí a smyslového vnímání. Tento argument je zcela logický a v současné době vyvinutých testovacích technologií téměř hmatatelný.

Existuje ale i odlišným pohled na vznik vazby, a to z hlediska prenatální psychologie. Ta zastává názor, že vazba vzniká již během prenatálního období. Současná psychologie zavádí pojem *prenatální bonding (attachment)* který zpracovává a doporučuje přiměřené prohlubování vazby již v prenatálním období skrze hlas, zpěv, doteky, reakce matky na aktivitu plodu. (KOHOUTEK,2013, [online].)

Hlouběji rozebírá vznik prenatální vazby kanadský psychiatr a psycholog T.R.Verny

„Prenatální psycholog Verny na základě svých mnohých pozorování tvrdí, že dítě v tomto období nejvíc formuje matka. Dlouhodobější stresy a emoční a fyzické matčiny stavy dítě vnímá. Ty negativní jej zasahují, zatímco pozitivní přispívají k jeho zdravému vývoji. Vazba po narození je pokračováním procesu vazby, který začal dávno předtím, v děloze.³... (Máma a Já: Mluvte s děťátkem už před narozením. [online].)

Máme zde uvedené dva možné přístupy ke vzniku vazby. Pro budoucí rodiče je to otázka spíše individuální a pocitová, k jakému přístupu se přikloní. Avšak pro oblast vědy, stejně tak jako pro tvůrce zákonů je tato otázka zcela stěžejní. V současné době se velmi často hovoří o reorganizaci ústavní péče, změně systému péče o děti, které nemohou žít ve svých rodinách. A tato reorganizace je tvořena na základě vědecky podložených poznatků.

Přikloníme-li se k teorii, že vazba nevzniká dříve, než po 6-ti týdnech života, není nic špatného na kojeneckých ústavech, bude-li péče o děti, ve smyslu rychlosti a adekvátnosti reakce na potřeby dítěte, adekvátní.

Budeme-li však zastávce teorie prenatální psychologie, je na první pohled jasné, že přerušení vztahu matka-dítě, tedy zpřetrhání vznikající vazby, je v případě odloučení dítěte od matky nevyhnutelné, a bazální důvěra dítěte v jistoty vztahu je otřesena.

Na otázku relevance těchto teorií nelze nalézt jednoznačnou odpověď.⁴

³ *Vzniká však otázka, jak dokáže nenarozené dítě dešifrovat citové stavy – lásku, pohodu nebo odmítání, úzkost, strach..., když nemůže vědět, co ve skutečnosti znamenají? Odpověď můžeme hledat na biochemické úrovni ve schopnosti katecholaminů, tj. neurohormonů uvolňujících se při stresu, které dokáží vyvolat všechny fyziologické reakce související se strachem a úzkostí. V prenatálním období je pro ještě nenarozené dítě zdrojem katecholaminů jeho vlastní matka. Intenzivní úzkostné stavy u matky a s tím spojené zvýšené vylučování neurohormonálních látek matkou způsobují zvýšenou přecitlivělost a přetížení nervového systému dítěte. ... (Máma a Já: Mluvte s děťátkem už před narozením. [online].)*

⁴ *Jednoznačně lze však říci, že může dojít k situaci, kdy je porušena a cíleně nevytvářena vazba už v prenatálním období, matka nereaguje na změnu svého stavu a dítě od počátku odmítá. Pokud v takovém případě nedojde ke změně ani po porodu, jsou tyto děti ohroženější zanedbáváním, týráním či zneužíváním více než děti, jejichž příchod na svět byl radostně očekávanou událostí.*

2.3.3. Vznik vazby z hlediska příčiny vzniku

Vraťme se ale zpět k otázce „*Co stojí za vznikem vazby?*“ Jak již bylo výše uvedeno, vazba je důsledkem rychlosti a adekvátnosti reakce pečující osoby, na požadavek dítěte.⁵ Jednotlivé teorie se však liší v názoru na typ požadavku-potřeby, který má být uspokojen. Existují zde teorie sekundárního pudu- tj. příslušnost ke své skupině, ve které budou uspokojeny potřeby (Dollard, Miller, 1950), Uspokojení potřeby výživy (Freud, 1940), vazba, jako projev procesu učení (Hull), teorie Imprintingu (Lorenzo 1935), a mnoho dalších. (srov. BOWLBY, 2010, str. 189-190).

Velkým posunem, v otázce vazby, se stal pokus H. Harlowa. Pokus s makaky rhesus⁶ vyvrátil do té doby téměř dogmatickou teorii, podpořenou obdobím behaviorismu, o tom, že vazba je tvořena na základě přijímání a poskytování potravy.

Otázka příčiny vzniku vazby je spojena s funkcí vazebného chování. Až Bowlby více rozvíjí teorii vazby z těchto dvou hledisek a hledá odpověď na příčiny a funkce zvláště.

Za funkcí vazebného chování vidí hned několik možných vysvětlení.

- ...funkcí vazebného chování je ochrana před predátory (Bowlby, 1964 et. Bowlby, 2010)

⁵ Kvalita časných interakcí je rozhodující pro vývoj vztahu s rodiči, vývoj sebepojetí dítěte, a významně souvisí se sociální kompetencí dítěte v předškolním věku (obratnost v sociálních kontaktech s druhými dětmi i dospělými(... Nejdůležitější charakteristikou kvalitní interakce je její přesná vyladěnost v čase, tj. Kontingentní reaktivita...i dostatečná konzistentní péče (...interakce si dlouhodobě zachovávají svůj stabilní styl, co že je možné jen tam, kde o dítě pečuje trvale převážně jedna osoba, nebo několik málo bližších osob)... Významná je synchronizace interakčních řetězců a emočního vyladění. (J.Langmaier, D. Krejčířová, 2006, str. 44-45)

⁶ V Harlowových experimentech byla mláďata makaků odebrána jejich matkám a umístěna do klece s dvěma opičími napodobeninami. Jedna z nich byla vyrobena z drátu a disponovala umělou bradavkou, poskytující mláďatům potravu. Druhá figurína byla pokryta froté látkou, příjemnou na dotek, ale mléko neměla. (V původní verzi experimentu byly mlékem vybaveny obě figuríny a zjišťovala se pouze četnost kontaktu s tou kterou sochou.) Po překonání období sklíčenosti, poté, co byla mláďata odloučena od matek, postupně mláďata přenesla svou náklonnost k látkovým napodobeninám. Lezla kolem ní kousala a trávila dlouhé chvíle přitisknuta na její hrudi a zádech. K drátěné napodobenině se přiblížila pouze tehdy, když potřebovala potravu. Pokud se mláďata vystavila stresovému podnětu, okamžitě se schoulila u látkové napodobeniny. A nejinak tomu bylo, když se na nějakou dobu mláďata z klece odebrala, po návratu se okamžitě přichytila napodobeniny z froté ručníků. Jejich chování bylo obdobné, jako při přítomnosti opravdové matky. Díky této bezpečné základně (secure base) bylo mláďatům umožněno explarovat a objevovat své okolí, klec. Mláďata, která vyrůstala zcela bez matky, pátrala ve svém okolí výrazně méně a jejich vývoj byl ještě výrazněji narušen, než u mláďat vychovaných umělou matkou. Bylo přesvědčivě dokázáno, že si mláďata vytvořila pevnější pouto k měkkým matkám nehlédě na zdroj potravy. (srov. Bowlby, 2010, srov. Wikipedie, Eperimenty Harryho Harlowa [online].)

- ..vazebné chování vytváří příležitost, aby se dítě naučilo od matky různým činnostem nutným k přežití. (Murphyová, 1964, et. Bowlby, Vazba)

Obě tato vysvětlení však nestaví na stejnou úroveň důležitosti, a zároveň uvádí, že systém učení od matky je zpochybnitelný vzhledem k vazbě, která přetrvává i do doby, kde se již mládě od matky nemá čemu naučit.

Pro naši práci jsou ovšem obě tyto funkce vazebného chování aplikovatelné do praxe.

2.3.4 Vazebná postava

A nakonec otázka *“jak nezbytné je, aby vazebnou postavou byla matka, případně do jaké míry dokáže tuto roli zastat jiná postava?”*

Je zcela přirozené, evolucioně ověřené, že by vazba měla být vazbou mezi dítětem a matkou. V říši zvířat je tento jev řízen pudovostí. Ta tvoří základ i u lidí. Člověk však žije v sociálních systémech, které umožňují, a zároveň občas nutí i jiná řešení. Vznik vazby je u člověka ovlivňován dostupností. Bude-li na potřeby dítěte reagovat jiná osoba, bude tato dítětem přijímána pravděpodobně stejně pozitivně, jako matka.⁷ Historicky jsou doloženy i případy vzniku silné vazby mezi dětmi. Freudová a Dannerová (1951) *popisují skupinu šesti dětí v koncentračním táboře, ve věku tři až čtyři roky, které byly jeden druhému jedinými trvalými společníky v životě. Autorky zdůrazňují že „ pozitivní city těchto dětí se zaměřovaly výlučně na jejich vlastní skupinu... velmi se zajímaly jedno o druhé a vůbec se nezajímaly o nikoho nebo o nic jiného“*. (Freudová, Dannerová, 1951 at. Langmaier, Matějček, 2011, str. 172)

Nelze tvrdit, že vazba v této podobě je plnohodnotnou náhradou vazby mezi matkou a dítětem. Nicméně nám to zcela jasně ukazuje, že si člověk vytváří vazbu k dostupnému objektu, a snaží se naplnit svoji potřebu připoutání.

3. Důsledky ztráty vazby a ostatní související dopady při umístění dítěte do ústavní výchovy

⁷ Nelze však tvrdit, že náhradní pečující osoba matku 100% nahradí, neboť jí může chybět intuitivnost v jednání, jak popisuje Langmayer, Krejčířová. Zvláště v případě že se pečujících osob bude více (např. kojenecké ústavy). „Ani křik novorozence není nediferencovaný...ve skutečnosti analýza zvukového spektra (Wasz-Hockert) ukázala na rozdíly například mezi křikem bezprostředně po porodu, a křikem z hladu nebo křikem z bolesti. Tyto rozdíly unikají pozornosti personálu, který se na odděleních stále mění, ale pozorná matka, která je s dítětem ve stálém styku, tyto jemné nuance během několika dnů rozpozná a reaguje na ně intuitivně“ (Langmayer, Krejčířová, 2006, str. 37)

3.1. Důsledky ztráty a porušení vazby

Abychom dokázali pochopit složitost situace člověka, který opouští brány DD, musíme nejprve znát následky institucionální péče. Zatímco příčiny umístění dítěte do ústavní výchovy by se nám vešly do jednoho odstavce, následky tohoto kroku jsou dalekosáhlejší oblastí.

V tomto bodě práce se budu zabírat primárně důsledkem ztráty vazby, avšak zmíním i ostatní negativní dopady, které souvisí s umístěním dítěte mimo rodinu, tj. v našem případě do ústavní výchovy.

Základní princip **vazby** bychom mohli vyjádřit vzorcem:

Popud- akce- reakce- interakce

Jinými slovy, bude-li akce nezodpovězená, tj. nedostaví se na ni reakce, není možnost vytvořit interakci, tedy vztah. K našemu tématu je tento základní princip výchozím argumentem pro potřebnost služeb a péče pro cílovou skupinu a zároveň návodem na práci s nimi.

Vztáhneme-li vnik vazby, její poškození, případně samotnou nemožnost vzniku vazby, k našemu tématu, důsledkem všech výše jmenovaných variant je větší či menší poškození člověka v jeho sociálních dovednostech, schopnosti adaptace, často i poškození duševního zdraví, a fyzické vitality. Konkrétně o tom hovoří tabulka MPSV, která uvádí Komplexní přehled následků institucionalizované péče v raném věku. Jedná se o následky, které v určitém úhlu pohledu ovlivní celý vývoj dítěte, později dospělého člověka. ⁸

3.2. Důsledky umístění dítěte do ústavní výchovy

poruchám SOMATICKÉHO VÝVOJE

- Opoždění tělesného vývoje
- Oslabený imunitní systém
- Zvýšená potřeba specializované lékařské péče

⁸ MPSV. [online] tabulka č.2, Důsledky institucionální péče v raném věku, str.16 Dostupné z:http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

- Další interní obtíže

poruchám INTELEKTU A MOTORIKY

- Opožděný rozumový vývoj
- Nižší hodnoty rozumových schopností
- Opožděný motorický vývoj

poruchám VÝVOJE ŘEČOVÝCH SCHOPNOSTÍ

- Opožděný rozvoj řeči
- Omezené schopnosti vyjadřování
- Omezená slovní zásoba

poruchám SOCIOEMOČNÍHO VÝVOJE

- Opožděný socioemoční vývoj
- Obtíže s navázáním citových vazeb
- Nedůvěřivost nebo naopak bezmezná důvěřivost
- Nízká sebedůvěra a uvědomění si vlastní hodnoty
- Špatné zvládnání stresových situací

rozvoji PSYCHICKÝCH PORUCH

- Častý výskyt psychických obtíží
- Časté užívání psychiatrické medikace
- Vyšší potřeba speciální psychiatrické péči

3.2.1 Sociomeoční vývoj

Pro účel mé práce bych se ráda věnovala oblasti socioemočního vývoje. *Děti v ústavní péči nemohou zažít vzájemné intenzivní vztahy, které jsou kriticky významné zvláště pro děti mezi*

1. a 18. měsícem dětského života – v období rozvoje tzv. primárních pout (např. Tizard, Hodges, 1978; Tizard, Rees, 1974, 1975). Čím je dítě mladší a čím je toto období nejistoty či oddělení delší, tím škodlivější důsledek na vývoj dítěte bude mít. U dítěte, které bylo umístěno do instituce během prvního nebo druhého roku života, se tak nutně rozvíjejí sociální vztahy později, než je běžné (Bowlby, 1969, 1982)⁹

Podívejme se na to ale i ze širšího úlu pohledu. Vývoj dítěte v ústavním prostředí je oproti vrstevníkům z rodin opožděn. Tento jev je dán jednak množstvím dětí připadajících na jednoho dospělého, který svoji pozornost musí rozdělit mezi více členů různých věkových kategorií, a tím se jeho reakce do značné míry neshodují. Mohli bychom ovšem oponovat, že děti z početnějších rodin jsou na tom obdobně. V tomto bodě je zde ale opět odlišná situace, a to v osobě pečujícího. Ta se v případě „tet“ z dětských domovů střídá. Dítě v rodině má tendenci vzhlížet k pečující osobě, která je pro něj vším. Rodič je jeho jistotou pomoci a pocitu bezpečí, který je navozen včasnou reakcí na požadavek dítěte. V dětském domově se ale objevuje několik různých, mnohdy velmi odlišných osob. Pro dítě je těžké udržet vztah, a tedy i obdiv (vzor) ke každé z nich. Každá je jiná, jejich osobnosti jsou mnohdy v protikladu (jedna je mírná, druhá přísná, ...) Pokud si dítě oblíbí jednu z nich, bude strádat její nepřítomností v době, kdy nemá službu. A tak se většina dětí naučí pracovat s tím, co je momentálně k dispozici. Naučí se většinou lépe, než dítě v rodině, manipulovat a proplouvat v dané situaci, a tuto schopnost si otestuje hned na několika rozdílných lidech v systému, který je standardnímu rodinnému životu vzdálený. Zároveň však k žádné z pečujících osob zpravidla neprohloubí svůj vztah na hlubší citovou úroveň. To také dokládá studie (Ptáček et al., 2011) která užila *subtesty porozumění sociálním situacím, rozpoznávání emocí, regulace emocí*. Děti vychovávané v dětském domově vykazují nejnižší výkon v oblasti emoční orientace a sociálně kompetentního chování. Zároveň však vykazují vyšší porozumění sociálním situacím a schopnost regulace emocí, než např. děti z pěstounských rodin. *V oblasti expresivní řeči nicméně skupina dětí z dětských domovů vykazuje statisticky významně nejslabší výsledky ze všech skupin.*¹⁰

⁹ MPSV. [online] str. 25/26, Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

¹⁰ MPSV. [online] str. 27, Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

4. Podobné či navazující teorie

Jak už jsem v historickém výčtu studií nastínila, téma vazby nabylo na své popularitě, a teorií s drobnými odlišnostmi vniklo mnoho.

Vazba jako taková je ale záležitostí socializační. Přesto, že zohledňuje biologické faktory, přímo se jimi nezabývá. Je ve své podstatě dílčí teorií širšího celku, který bychom mohli zařadit do *psychobiologie* (Koukolík, 2011, str. 63). Psychobiologie se zabývá genetickou výbavou, vlivem prostředí, výchovou, ale i prožívání matky během těhotenství, průběhem porodu, vznikem tíživých situací během života, atp.

Další, velmi důležitá teorie vztahující se k mému tématu je teorie deprivace Prof. Matějčka. Blízkost tématu vazby a deprivace spočívá v návaznosti jedné na druhou. Tj. při poruše vazby vzniká riziko deprivace, zvláště pak v oblasti psychické¹¹. Je na tomto místě důležité zmínit, že psychická deprivace není svým obsahem omezena na situaci ústavní výchovu, a její vznik je možno spatřovat i v rodině. *Rodina má v naší dnešní společnosti ústřední význam pro duševní vývoj dítěte. Přirozeným, spontánním způsobem plní tu každý jednotlivý člen jistou roli a naplňuje vitální potřeby dítěte-fyzické, citové, intelektuální a morální...Celková atmosféra rodiny, která silně formuje vyvíjející se osobnost dítěte, je zřejmě závislá na ustavičném těsném soužití všech těchto členů. Chybí li tedy v rodině některý základní člen, dochází snadno k ohrožení dítěte deprivací, neboť nelze vždy zastoupit roli, kterou měl tento člen plnit vůči dítěti i celé rodinné jednotce.* (LANGMAIER, MATĚJČEK, 2011 str. 139-140) Je-li vznikem deprivace ohroženo dítě, v jehož rodině došlo k výpadku jedné osoby, je nasnadě otázka, zdali se dá vzniku deprivace v ústavní výchově účelně bránit, nebo ji v nejvyšší možné míře minimalizovat. Přes mnohé úpravy způsobu poskytování ústavní péče v posledních 20 letech (DD rodinného typu, Klokánky, SOS vesničky), je stále patrná nedostatečnost takového uskupení, jako plnohodnotná náhrada rodinného prostředí.

5. Náhradní ústavní výchova v ČR.

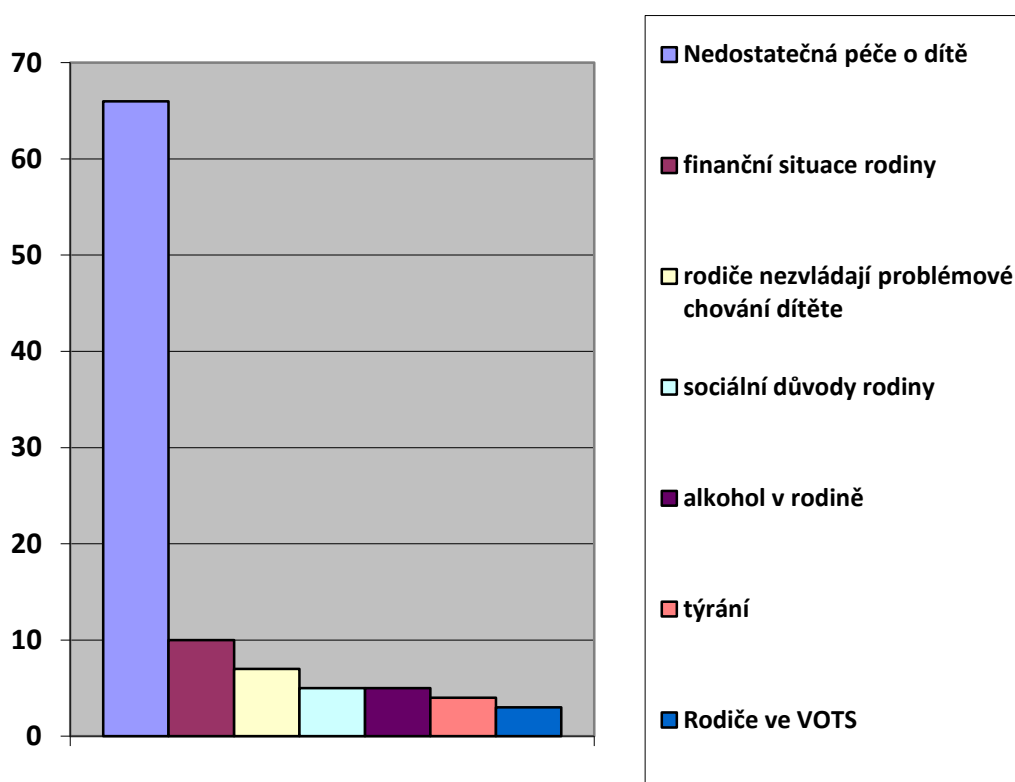
V současné době velmi diskutované téma, kolem kterého se točí zákonné úpravy, ale i nejedna soudní kauza. Názory odborníků se shodují v jediném bodu, a to, že rodinné prostředí je pro zdravý vývoj dítěte vhodnější, než ústavní výchova „*Jakékoliv formy ústavní péče lze*

¹¹ *Psychická deprivace je psychický stav vniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu.* (LANGMAIER, MATĚJČEK, 2011)

doporučit pouze v případech, kdy je dítě závažně ohroženo a vyžaduje specializovanou péči. Pobyt v ústavním prostředí ovšem musí být pouze na dobu nezbytně nutnou a pouze v indikovaných případech. Ve všech ostatních případech je nutné, aby dítě bylo vychovááno v prostředí, kde bude mít možnost rozvíjet si dlouhodobé, emočně vřelé, vzájemně uspokojivé a předvídatelné vztahy s dospělou osobou. Tuto potřebu nemohou nahradit vztahy s vrstevníky nebo vychovateli v ústavní péči. (Ptáček, 2014 [online].)

Shoda odborníků ani zákonodárců už však nepanuje ve formě, do jaké by se NP a NRP měla transformovat. Současný stav je na jedné straně podpora vzniku nových pěstounských rodin, snaha o maximální možné omezení počtu dětí v DD, na straně druhé ale soudní pře mezi státem a Klokánkem, který si za svou historii vybudoval nezastupitelnou a důstojnou roli v péči o ohrožené děti¹². Situace, ve které se NP a NRP aktuálně nachází, přinejmenším nezvyšuje pocit jistoty a nevhodná medializace vnáší chaos a nejistotu nejen směrem k umístěným dětem, ale i do řad zaměstnanců ústavů, i ostatních zařízení, které NP a NRP poskytují.

5.1. Důvody umístění dítěte do náhradní péče:

¹² <http://www.novinky.cz/domaci/354420-ministerstvo-prace-neda-klokankum-vyjimku-nesmi-nabirat-dalsi-deti.html>

(PTÁČEK, 2014)

Dokud nedojde k jednoznačnému, dlouhodobě udržitelnému, nastavení NRP, bude zde mnoho mladých lidí, kteří budou potřebovat službu typu CDB. Kapacita těchto služeb je však velice omezená, a jejich síť po republice velice řídká.

5.2. Návaznost služeb po odchodu z ústavní výchovy

Vyjma dětí, které se na základě soudního rozhodnutí vrací zpět do své primární rodiny, se tyto služby týkají všech, kteří po dovršení věku 18 let¹³ opouští ústavní výchovu či náhradní rodinnou péči. Přesto, že každoročně opustí brány ústavů necelé 200 mladých lidí¹⁴, neexistuje v české republice jednotný systém následné péče a podpory. Je očekáváno, že se tato cílová skupina rozptýlí do standardního veřejného systému sociální podpory. To se ale neděje (nejen) z důvodu nedostatečné informovanosti těchto mladých lidí.¹⁵ Zároveň se jedná o cílovou skupinu extrémně ohroženou sociálně-patologickými jevy, neschopností racionálně diferencovat potřeby na nezbytné a vedlejší a co je nejpodstatnější, chybí jim limity, kontrola nadhled blízké zkušenější osoby, kterou za normální situace tvoří rodiče.

Existuje stále se zvyšující počet organizací, které se problematiku zabývají. Jsou to ale organizace poskytující služby v rámci neziskového sektoru, které se daným tématem zabývají dílčím způsobem, každá z jiného úhlu pohledu. Patří sem nadace Terezy Maxové, Vhled. o.s.-Sámovka, Děti bez dluhů, Dejme dětem šanci, Srdce na dlani, atd. Mnohé z těchto organizací se tématu věnují formou konkrétního projektu, který je součástí jejich portfolia. Jejich práce má vysokou hodnotu, zvláště proto, že díky nim dochází k detabuizaci konkrétních, dosud neřešených témat. Nicméně zde stále chybí konkrétní, kapacitou dostupná sociální síť, která by byla cílena na mladé lidi opouštějící ústavní výchovu.

¹³ Pokud dítě studuje a soustavně se připravuje na budoucí povolání, může na základě povolení ředitele DD, setrvat v dětském domově do doby, než vzdělání dokončí. V případě pěstounské péče je situace obdobná. Podpora pěstounů končí dovršením 18 let dítěte svěřeného do pěstounské péče. Po uplynutí této doby je pouho benevolencí pěstounské rodiny, zda bude dítě podporovat (finančně i emocionálně) dál. Zákon ji tuto povinnost neukládá.

¹⁴ Rozhovor. In: *Rádío Impuls: VIDEO: Michaela Chovancová: Děti z dětských domovů se často zadlužují!* [online]. 2012

¹⁵ Viz. rozhovory s pracovníky CDB

Výzkumná část

6. Centrum Don Bosco Pardubice

Ve výzkumné části představím Centrum Don Bosco Pardubice, které se komplexně věnuje cílové skupině.

Tato část se vztahuje k Ot.č. 2, tedy k předpokladu, že nabídka služeb je zaměřena na praktické dovednosti klientů, které se mají stát prostředkem k naplnění sociálního fungování, nikoliv však na prožívání klientů a jejich potřebu hlubšího trvalého vztahu ke konkrétní osobě. S touto výchozí úvahou jsem vstoupila na půdu centra Don Bosco. Svoji práci jsem založila na veřejně dostupných informacích o nabídce služeb.

6.1. O Centru Don Bosco

Centrum Don Bosco Salesiánský klub mládeže je pobočným spolkem zapsaného spolku Salesiánské kluby mládeže Praha. Kongregace salesiánů realizuje podporu potřebným mladým lidem prostřednictvím různých organizací a právě Salesiánské kluby mládeže jsou jednou takovou klíčovou organizací.

Centrum Don Bosco SKM je specifické zaměřením speciálně na ty mladé lidi, kteří jsou ohroženi více, než jejich vrstevníci, a to děti umístěné v dětských domovech a výchovných ústavech pro děti a mládež.

Salesiáni jsou pro Centrum dobrou základnou a oporou nejen po stránce materiální (CDB sídlí v budově, která patří komunitě Salesiánů), ale též po stránce duchovní (v týmu pracovníků centra působí salesián). Základním myšlenkovým stavebním kamenem pro činnost centra je tvorba preventivního systému pro ohrožené mladé lidi, po vzoru Dona Bosca¹⁶.

¹⁶ SDB (Salesiáni Dona Bosca) jsou významnou římskokatolickou kongregací, založenou r. 1859 italským knězem Janem Boscem, se schválením jako řádu Papežem Piem IX r. 1874. Jejich činnost se zaměřuje na pedagogickou, náboženskou, sociální, kulturní a materiální pomoc mládeži. V původních podmínkách se jednalo o zanedbané chlapce z ulic města. Na území dnešní ČR působí Salesiáni od r. 1927. K dnešnímu dni provozují 14 středisek mládeže. Pouze CDB Pardubice poskytuje krom standardních programů salesiánů také cílený projekt zaměřený na mladé lidi, kteří prošli ústavní výchovou.

(srov. www.sdb.cz, [online] srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Salesi%C3%A1ni_Dona_Bosca [online])

6.2. Cílová skupina

Cílovou skupinou CDB Pardubice jsou děti a mladí lidé od 14 let do 35 let¹⁷, kteří prožívají nebo prožili část svého života v dětských domovech, výchovných ústavech pro děti a mládež či pěstounské péči, kteří žijí na základě soudního rozhodnutí v dětském domově, či výchovném ústavu pro děti a mládež. Přesto, že by se mohlo zdát, že jde o dvě rozdílné skupiny dětí, Centrum Don Bosco mezi nimi nedělá rozdíl. Obě tyto skupiny mají společného jmenovatele, a tou je nefunkční rodina, narušená či neexistující citovou vazba, a velké množství psychických obtíží, které etiologicky vyplývají ze života mimo rodinné prostředí, ale i traumat, které si přinášejí z období před umístěním do dětského domova či pěstounské péče. V neposlední řadě zde svoji velkou roli hraje i genetika, zvláště ve vztahu k psychiatrickým diagnózám.

6.3. Specifikace služby

CDB specifikuje svoji službu takto:

Doprovázíme mladé lidi z dětských domovů, pěstounské péče a ohrožených rodin na jejich cestě do samostatného života. Jsme lidským zázemím, kam se mohou vracet a sdílet své starosti, problémy i úspěchy. Cílem organizace je napomáhat klientům ve věku 14 -35 let zvládat samostatný život s ohledem na jejich možnosti, a to tak, aby klienti: měli přiměřené zdravé sebevědomí, byli samostatní, rozlišovali mezi svými slabými a silnými stránkami a uměli s nimi pracovat, uměli přiměřeně reagovat ve vztazích, byli přirozeně součástí běžné společnosti, uměli požádat o pomoc při řešení náročných životních situací a konfliktů, uměli otevřeně komunikovat, našli zaměstnání a dokázali si ho udržet, zajistili si bydlení, uměli hospodařit a vést domácnost, zvládali vyřizování potřebných záležitostí na úřadech, uměli hodnotně užívat volný čas, měli osvojeny pozitivní životní postoje, rozeznávali možná rizika společnosti, jako je závislost, kriminalita, bezdomovectví či zadluženost, a dokázali jim čelit.
(CDB, výroční zpráva 2013)

Na základě pozorování a rozhovorů s pracovníky CDB vnímám poslání Centra: v co nejvyšší možné míře, připravit děti na odchod z ústavní výchovy do samostatného života, přiblížit jim realitu běžného dne, prohloubit jejich sociální dovednosti a v neposlední řadě vytvořit s nimi vazbu- pouto, na jehož konci by mělo být vědomí dítěte, že toto místo- CDB je tím místem,

¹⁷ Období adolescence až po období střední dospělosti (LANGMAIER, VÁGNEROVÁ str. 167)

kde jsou „otevřené dveře, v nichž stojí člověk, nikoliv instituce, který na dané dítě pohlíží jako na své vlastní“. Tedy jinými slovy CDB tvoří personálně a místně neměnný prostor, kde je poskytnuta bezpodmínečná psychická a citová pomoc a podpora, bez ohledu na životní situaci, v které se klient nachází.

Vrátím se zpět k předchozímu tvrzení „personálně a místně neměnné¹⁸“ a zdůvodnění důležitosti.

Tento požadavek totiž plně souvisí se službou CDB a je jednou ze základních podmínek pro naplnění cíle CDB.

Klienti centra jsou zpravidla ti, které bychom označili za neukotvené. Nemají své „doma“, odkud vzešli a kam se mohou vrátet. Mají domov, který je podmíněný věkem, rozhodnutím soudu, ... Ten pro ně představuje pouze krátkodobou jistotu, která v nich vytváří dlouhodobý až celoživotní pocit nejistoty, bázlivosti, studu, neschopnosti se zařadit.¹⁹ Ve většině případů chybí jeden, budeme mu říkat „pevný bod ve vesmíru“, který by byl jistotou. Tento bod ve vesmíru se snaží Centrum Don Bosco nahradit, vytvořit jej svojí existencí a funkcí.

Užívá dva základní nástroje, kterými daného efektu dosahuje, a to personální stálost a místní neměnnost.

Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že zde k fluktuaci zaměstnanců nedochází vůbec. Je zde ale jasně patrná snaha o její maximální možnou minimalizaci.

CDB sídlí v Pardubicích již 10 let, a od začátku svého působení nemění své sídlo. Tento závazek na sebe klade i do budoucna.

¹⁸ Pracovníci centra tento požadavek neuvádí v žádných písemných pramenech, avšak z jejich ústní výpovědi je tento požadavek patrný jako stěžejní. Sami však dodávají, že nikoliv 100% zaručitelný, vzhledem k finanční situaci CDB, která je vázaná na dotace a sponzoring

¹⁹ Historicky bychom mohli tuto situaci (ztrátu svého domova a jistoty budoucnosti) srovnat se situací dětí, které byli z důvodu bombardování za 2.sv. války, odtrženy od svých rodičů a evakuovány do bezpečnějších oblastí. Tam byli předáni do pěstounských rodin, v menší míře do ústavů. Dle následných studií (Burbury) se neurotické příznaky objevili u 52% evakuovaných dětí ale jen u 20% dětí, které bombardování přestály se svými rodiči. Jiné studie uvádějí jiná procenta, avšak globální výsledek ze studií deprivace v dětském věku z důvodu separace uvádí, že děti, které před separací žili ve stabilní rodině, kde prožili šťastný časný věk, se se separací vyrovnaly výrazně lépe. U všech dětí však došlo k narušení vztahů obecně, zvláště pak důvěry v lidi i v sebe sama. Jejich psychická rovnováha je vratká, a i malé změny v jejich životě vedou ke zhroucení (LANGMAIER, MATĚJČEK 2011)

6.4. Metody a nástroje, se kterými CDB pracuje:

CDB pracuje metodou setkávání, skupinových i individuálních terapií, udržování komunikace a vztahu s klientem. Nástroje, které užívá, vyplývají z komunikace. Jsou to především osobní rozhovor, ale i další komunikační nástroje. CDB se snaží o maximální dostupnost poskytovaných služeb, pro své klienty. Protože je velká část práce založena na budování vztahů a vazeb, jsou si pracovníci vědomi maličností, které k udržování vztahů patří. Krom přímého kontaktu komunikující s klienty pomocí telefonu, emailu ale i přes sociální sítě (Facebook), tak aby i klienti, kteří se nemohou osobně dostavit z časových či finančních důvodů, měli možnost udržitelného spojení.

6.5. Programy poskytované CDB

Všechny programy, které CDB poskytuje svým uživatelům mají vzdělávací charakter, s důrazem na rozvíjení dovedností klientů a rozvoj jejich osobnosti. Práce s klientem je metodologicky postavena na kontaktu CDB-klient, rozhovoru Pracovník-klient a skupinového sdílení. Tato komunikace s klientem probíhá v rámci následujících programů, které v krátkosti představím.

Jsou to:

- **Dny pro dětské domovy:** celodenní program (hry, soutěže, kulturní program), připravený pro děti z DD, který je zpravidla prvním kontaktem dětí s CDB. V rámci tohoto dne navštíví prostory CDB, setkají se s pracovníky, seznamují se s prostředím Centra.
- **Kurzy přípravy na život:** Jsou jednotlivá a pravidelně se opakující víkendová setkání dětí z DD, v rámci kterých rozvíjejí své schopnosti a dovednosti, pomocí terapeutických, praktických a zážitkových aktivit. Děti v tomto programu zpravidla setrvávají od prvního kontaktu až po odchod z DD.

Program je sestaven tak, aby se zde potkaly děti z různých dětských domovů, mohli se vzájemně obohatit o rozdílné zkušenosti i postoje. Při práci na Kurzech se pracuje s dynamikou terapeutické komunity, zároveň se zde mladí lidé učí řadu praktických dovedností. Kurzem se prolínají (CDB SKM, CENTRUM DON BOSCO Salesiánský klub mládeže, 2013). Primárně se zde pracuje se skupinou, která se vyvíjí tak, jako v jakékoliv jiné skupinové terapii. Stále se zde ale pracuje s každým jedincem, tak aby

děti odjížděli s pocitem, že zde mají své místo, prostor pro vyjádření i prostor pro pomoc jim samotným.

Hlavními lektory na kurzech jsou vždy muž a žena. To je velmi podstatná součást dobré praxe, neboť se jedná o simulaci ženských a mužských vzorů, kteří spolu kooperují na jednom prostoru, na společné činnosti, se společným cílem. Pro mnoho dětí v programu je tato, dalo by se říct banální pravidlo, úplnou novinou, vzhledem k rozličným rodinným poměrům v původní rodině, následně pobytu v DD, jejichž personální zajištění je zpravidla ženského pohlaví. Zároveň je přítomnost obou pohlaví nutná i z důvodu problematické komunikace. Příkladem mohou být dívky, které byly v dětství zneužívány a jejich schopnost komunikovat s muži je poškozena.

V rámci „Kurzů přípravy na život jsou pořádány tábory, víkendové akce. Tyto akce jsou určeny všem, kteří již absolvovali alespoň jeden kurz „přípravy na život“ a mají zde možnost dále rozvíjet a poznávat své možnosti a dovednosti.

- **Sociální rehabilitace „Doprovázení“:** Doprovázení je navazující služba na kurzy přípravy na život. V rámci této služby se již pracuje s každým klientem individuálně, na jeho životní situaci. Doprovázení nemá předem stanovený časový harmonogram, tedy je závislé na potřebách a vůli klienta, kdy a jakým způsobem bude kontakt vyhledávat a udržovat. Pracovník doprovází klienta řešením jeho situace, nabízí pomoc, ale je pouze na rozhodnutí klienta, zda nabízeného řešení užije. CDB k tomu uvádí: *„doprovázení je komplexní služba, kde máme šanci s mladými lidmi navázat trvalejší vztah. Díky tomu, že už nejsme cizí lidé, mohou se svěřit, přiznat, že se něco nepovedlo a my potom můžeme účinně pomoci ve zlomových situacích. Když klient dlouho hledá práci a už ztrácí motivaci, můžeme ho povzbudit nebo podpořit. Pokud řeší partnerské nebo rodičovské problémy, můžeme poskytnout mediaci nebo rodinnou terapii. Jestliže ztratí bydlení nebo upadne do dluhové pasti, můžeme ho nasměrovat na Domy na půl cesty nebo jiné organizace s odborníky, kteří mu v dané chvíli mohou pomoci, atd....“* Tato služba není, jak by se mohlo zdát, jen předáním informací, kontaktů a návrh řešení. Pod tímto obecným popisem probíhá mnoho procesů, které klienta mají motivovat k dalšímu kontaktu, ubezpečit ho, že v centru má své místo. Od momentu, kdy se klient CDB ozve s prosbou o pomoc je pracovníkem pravidelně

kontaktován, a to nejen s faktickými informacemi, ale často s pouhým zájmem o to, „jak se má?, jak se mu daří v nové práci? , Jaký si koupil ten pracovní stůl, co chtěl?... V tomto programu se klienti objevují průběžně od svého osamostatnění. Kontakt s klientem je zprvu intenzivní, postupně společně se zlepšením situace klienta se intenzivita snižuje. Každý s klientů se může do služby opět vrátit, bez ohledu na to, jak dlouho již službu nevyžíval. Cílem služby je pomoci mladým lidem adaptovat se na nové životní podmínky, doprovodit je do plné samostatnosti, ale zároveň pro ně vytvořit místo, kam se mohou s prosbou o pomoc a podporu vždy vrátit.

- **Zelená linka** je služba „přítele na telefonu“, fungující od 9 do 21 hod, v individuálních případech i mimo toto časové rozmezí. Pro děti je toto telefonní číslo stejně důležité, jako pro běžnou populaci telefonní spojení na rodiče. Mohou se sem obrátit v případě jakékoliv krize, ale také ve chvíli, kdy si potřebují popovídat, nebo se poradit. Telefon mají u sebe vždy pouze pracovníci, se kterými se děti osobně znají. Nejde tedy o anonymní linku, ale o osobní a soukromý rozhovor mezi dvěma lidmi, kteří mezi sebou udržují vazbu. Zelená linka slouží klientům všech programů CDB.
- **Program „Na vlastních nohou“:** je programem provázaným a ve své podstatě navazujícím na službu „Doprovázení“. Je tedy určen pro absolventy kurzů a mladé rodiny, který umožňuje navázání nových kontaktů a udržení již vybudovaných vazeb, vyměňování zkušeností o nových situacích, ve kterých si klienti ocitli. Mladí lidé zde mají možnost sdílet své starosti, ale i úspěchy a očekávání, které samostatný život přináší. Mnohdy se vrací ve chvíli, kdy jsou ohroženi negativními společenskými jevy a tato setkání jim umožňují ukotvit se, zažít znovu pocit sounáležitosti a sdílení, který je odrazem pro řešení jejich, často dlouhodobě neřešené a krizové, situace.
- **Individuální terapie:** Individuální terapie pracuje s vybranými klienty, se kterými do větší hloubky rozkrývá a zpracovává životní traumata a dále s nimi terapeuticky pracuje. Předpokladem pro zařazení do tohoto programu je nejen chuť klienta takto na sobě pracovat, ale i jeho zralost a připravenost k hlubšímu zpracování a pochopení.

Jednotlivé programy se v praxi vzájemně prolínají tak, aby byla zajištěna komplexní pomoc každému individuálně, dle jeho potřeb. Zároveň to znamená, že vyjma důvěrných informací, jsou o průběhu víkendového kurzu informováni všichni pracovníci, kteří s daným klientem mají nějakou spojitost. Tím je zajištěna nejen opravdu komplexní péče o jednotlivé případy, ale taky eliminace rizika manipulace s fakty ze strany klienta.

Pravdou zůstává, že praktické dovednosti klientů jsou cílem služby. To, co ale není vidět na první pohled a přesto je to stěžejní, je proces získávání dovedností. Ten je postaven na vztahu, který se buduje mnoho let. Klienti centra začínají navštěvovat centrum ještě v době svého pobytu v ústavní péči. V tuto dobu jsou zařazeni do programu „ KURZY PŘÍPRAVY NA ŽIVOT“ kde si procvičují běžné denní situace, učí se finanční gramotnosti, ale i vhodnému řešení konfliktů, vhodné komunikaci v různých životních situacích. Za tu dobu mají dostatek času na zmapování prostředí, navázání vztahů se skupinou, ve které pracují, i s jednotlivými pracovníky, kteří se jim skupinově i individuálně věnují. Tato setkání se konají o víkendu, jedenkrát do měsíce, během školního roku. Cíl těchto kurzů je však mnohem hlubší, než jen naučit děti praktickým dovednostem. Víkendová návštěva dětí zde, připomíná spíš příjezd dětí z internátu domů. S dětmi pracuje vždy stejná dvojice zaměstnanců. To samo o sobě vytváří důvěrnou a intimní atmosféru. Pracovníci o „svých“ dětech nevedou složky, ale úplně obvykle o nich ví. Když děti přijíždí, pracovník se jich ptá stejně, jako rodič „ Jak ses tenhle týden měl? Co bylo ve škole?“ tedy otázkami zcela bazálními, které všichni považujeme za samozřejmost, zpravidla obtěžující. Přesto, že většina dětí neodpoví, nebo odpoví velmi jednoduše „ Nic nového. Všechno dobrý.“, i tyto otázky tvoří vztah, a děti ubezpečují o tom, že se o ně někdo zajímá, někomu na nich záleží, za někým můžou přijít a svěřit se s čímkoliv, co mají potřebu říct. Obecně bych tuto část uzavřela jako otevřený prostor pro sdílení.

6.6. Metodika práce CDB

Ač by se mohlo zdát, že práce CDB je pouhou snůškou poskytnutí pomoci, rady a podpory bez hlubšího ukotvení, je to pouhé zdání. Pracovníci se řídí metodikou a východisky pro práci s klienty²⁰, která je závazná pro všechny pracovníky CDB.

Základním přístupem při práci s klienty je *preventivní výchovný systém*. Opírá se o tři základní pilíře, kterými jsou *ROZUMNOST, LASKAVOST A NÁBOŽENSTVÍ*. Rozumností je míněna odborná kompetence pracovníků, jejich odborná způsobilost a schopnost objektivně

²⁰ Peterková 2014, B015/1, východiska pro práci s klienty Centra Don Bosco SKM, příloha č. 4

vnímat situaci klienta. Laskavost je cestou k vybudování vztahu, navázání kontaktu, ale zároveň prostor pro vymezení hranic. Náboženství v obecné rovině zde má svoji nezastupitelnou roli, protože právě z něj a z křesťanského pohledu na člověka vychází činnost CDB.

CDB však dále vychází z prvků, které s sebou nesou salesiáni.

- Rodinnost
- Spoluzodpovědnost
- Aktivní přítomnost
- Asistence
- Věřohodnost a autorita

Práce s klienty vyžaduje ale více, než opěrné body-pilíře. Již jsem zmínila, že je klientům nabízena skupinová i individuální psychoterapie. Konkrétně se v CDB pracuje se čtyřmi psychoterapeutickými přístupy. Jsou to:

- **přístup zaměřený na člověka dle Rogerse**

Tato teorie vychází z předpokladu, že je každému člověku dán vrozený sklon k rozvoji sebe sama, za předpokladu naplnění šesti podmínek (*vztah, zranitelnost, opravdovost, nepodmíněná pozitivní ocenění, přesná empatie, vnímání opravdovosti*)²¹. CDB vztahuje tento přístup k přímé práci s klientem, s důrazem na bezpodmínečné přijetí klienta, vysokou mírou empatie k prožívání a pochopení situace klienta, naplnění vztahu, který bude oboustranně akceptován a stane se opravdovým místem pro vzájemné sdílení postojů a pocitů, včetně negativních.

- **Gestalt terapie**

Gestalt terapie je terapeutický směr založený na řešení interpersonálních konfliktů, které ovlivňují a determinují člověka v jeho možnostech přirozeného rozvoje osobnosti i rozvoje vztahu a kontaktu s druhými lidmi. Ústředním motivem této

²¹ PROCHASKA, J.C. (1999), str. 118

terapie je „tady a teď“ tedy aktuální prožívání a hledání nového možného řešení, jiného uspořádání... CDB pracuje s touto terapií velmi podrobně. Snaží se klienty orientovat na hledání nových řešení, která se pokusí oprostit od negativních předchozích zkušeností. Pomáhají nahlédnout na situaci s nového úhlu pohledu, pracují s životním příběhem klienta, teorií pole poskytují zpětnou vazbu a zároveň reflektují klientovo tempo, potřebu zpracování jednotlivých prožitků, potřebu opakování...

- **Pesso Boyden terapie (PBSP)**

Tato terapie, celým názvem Pesso Boyden psychomotorická terapie, patří v České republice mezi méně známé. Teorie se zakládá na předpokladu, že nenaplněné lidské potřeby lze do jisté míry dosytit i v pozdějším věku a tím eliminovat či potlačit negativní jevy, které v důsledku nenaplněné potřeby vznikly. Vychází z A.H. Maslowa pyramidy hodnot, avšak A. Pesso a D. Boyden řadí všechny potřeby do jedné roviny ve smyslu významu pro rozvoj osobnosti. Tato terapie je návaznou na Rodgese i Gestalt svým pojetím člověka jako jedince s možností neustálého rozvoje za předpokladu naplnění daných podmínek. Tento terapeutický přístup prostupuje všemi programy poskytovanými CDB, zaměřenými na dlouhodobou práci s klientem. Zvláště pak má své místo při práci s klientem v pozdějších fázích klientova života. Konkrétními potřebami jsou *potřeba místa, potřeba podpory, potřeba péče, potřeba bezpečí, potřeba limitu/hranic*²²

- **Terapie zaměřená na attachment**

Jiným názvem též Dyadická vývojová psychoterapie (DDP) se opírá o teorii vazby J. Bowlby. Vychází z předpokladu, že zdravý vývoj dítěte je závislý na kvalitním a bezpečném vztahu s rodičem. Terapie je tedy zaměřena zvláště na ty vztahy, kde je vztah jakkoliv narušen a je třeba jej obnovit. Cílová skupina, se kterou CDB pracuje je specifická právě narušenou vazbou rodič-dítě. Bohužel se jedná o terapii užívanou pouze okrajově. K efektivnímu průběhu je třeba, aby klient měl osobu, s níž má bezpečný vztah, a jehož existence je mezi klienty CDB velmi vzácná.

²² Peterková 2014, B015/1, východiska pro práci s klienty Centra Don Bosco SKM, příloha č. 4

Metodika CDB zpracovává ve vztahu ke svým klientům též poradenskou a vzdělávací činnost centra (základní právní poradenství, jednání s úřady, Hospodaření s penězi, půjčky, řešení zadlužení, pomoc v otázce bydlení, Pomoc s nalezením a udržením zaměstnání, rozpoznání rizik závislostí a jejich prevence, partnerské a rodinné/výchovné poradenství, rozvoj komunikačních dovedností). Tato veškerá činnost však musí navazovat na předchozí pozitivní zkušenost klienta směrem k centru a zároveň je pokračováním budování vztahu klienta a pracovníku CDB. Více o návaznosti služby je uvedeno v rozhovorech s pracovníky CDB.

7. Ze strany klientů:

Každý klient CDB si do života nese mnoho traumat ze své primární rodiny. Mnohdy to jsou tak velké rány, že je ani sebelepší psychoterapie a pomoc plně nezaléčí. To jsou však informace, které jsou všem známe a všeobecně přijímané. Pod povrchem obecného problému se však skrývá mnoho banálních, každodenních problematických situací, které znesnadňují cestu klienta k jeho osobnímu rozvoji a samostatnosti.

V současné době je možné se opřít o nejnovější výzkum Radka Ptáčka (Děti na cestě, 2014), jehož dílčí částí byl vliv náhradních forem péče na vývoj dětí, a Psychopatologické projevy osob s historií náhradní výchovné péče.

7.1. Hodnocení klienta v oblasti sociálního fungování

Sociální fungování je v obecné rovině charakterizováno jako „*způsob, jakým lidé zvládají nároky kladené na ně jejich životním prostředím*“ (Matoušek, 2013, str. 35)

Pokud bych na tomto místě položilo otázku, zda klienti CDB naplňují uspokojujícím způsobem nároky na ně kladené, jednoznačná odpověď by zněla „NE“. Teorie dotální práce však sociální fungování rozpracovává dále na „*lidské zvládání*“ a „*požadavky okolí*“ (Matoušek, 2013, str. 35-36). Je spíše filosofickou otázkou, která z těchto dvou oblastí tvoří pro klienty CDB větší životní překážku. Přesto bych si ale na základě svého výzkumu dovolila tvrdit, že pořadí, ve kterém klienti CDB nejsou schopni kvalitně naplnit principy řádného sociálního fungování, jsou v návaznosti od lidských osobních limitů směrem k naplňování požadavků okolí. Tj. požadavky na ně kladené nejsou objektivně jiné, než požadavky kladené na většinovou populaci. Ale schopnost klientů tyto požadavky přijmout,

pracovat s nimi, je bez vnějšího zásahu a rozvoje jejich osobností včetně terapeutické práce, mizivá.

Sociální práce pracuje s integrací jedinců vybočujících z normy. Cílem je sociální zařazení. Co se však děje před tím, než dojde k integraci, tedy zařazení do společnosti? Antonymem pro integraci je dezintegrace. Přesný význam slova je ovšem „*rozdělení celku, ztráta systematickosti*“ (Encyklopedický dům, 1996). Dovolím si tedy užít slovo, které by výstižněji obsáhlo daný jev, se kterým v průběhu života bojují klienti CDB, a potažmo všichni, kteří prošli ústavní výchovou. Jejich stěžejním osobnostním problémem je **společenská nezařazenost**. Je to celoživotní stav, mnohdy subjektivní pocit nenaplněnosti, chybějícího pevného bodu v životě, absence pevného vztahu-vazby, chybění něčeho, co klient nedokáže definovat slovy...²³

7.2. Společenská nezařazenost a její vývojové aspekty

Teoretické ukotvení tohoto termínu je věcí jednou. V následujících odstavcích chci tuto teorii podložit praktickými příklady. Jsou to „pouhé maličkosti“, které těmto dětem ztrpčují start do života, ale je nesmírně podstatné poukázat a vyzdvihnout důležitost těchto maličkostí.

Dětský kolektiv dokáže být velmi nemilosrdný. Dítě jakkoliv odlišné je zpravidla terčem posměchu, v lepším případě není oblíbené, nezapadá do skupiny. Pokud tato situace nastane u dítěte, které má pevné rodinné zázemí, dokáže se s touto situací nejspíš vyrovnat, neboť má stále alespoň pevné místo doma. Je prioritou pro své rodiče, ví, dokud vzešlo, může svůj život porovnávat se životem svých rodičů, rodiny obecně, je ukotvené.

Zcela odlišná situace je ale u dítěte, které do kolektivu např. ZŠ přišlo z DD. Jeho chování bude odlišné, s největší pravděpodobností si bude těžko budovat nové sociální vazby, vztahy se spolužáky, nebo naopak až moc lehce a nekriticky přijme kohokoliv, kdo vztah nabídne. Stane-li se takové dítě terčem nárážek, posměchu, šikany, atp. následky pro něj jsou dalekosáhlejší. Prohloubí už existující traumata, nedůvěru ve vztahy a svět, dítě nemá své ukotvení. Svoji situaci zpravidla neporovnává a nediskutuje s dospělým, který situaci již zažil

²³ Obdobným termínem by mohla být „vykořeněnost“. Její užití je ale spíše v materiálním hledisku (ztráta místa, vytržení z přirozeného prostředí, ztráta majetku, ztráta kontaktu s dosavadním sociálním prostředím) Autorem teorie vykořenění je Lucien Herr.

a zvládl, ale nanejvýš s ostatními dětmi v DD, kteří se nacházejí v situaci podobné a stejně jako náš XY ji neumí adekvátně vyřešit.

Takováto malá traumata se nabalují na velká traumata a tvoří v dětské hlavě ještě větší chaos ve vztazích, jejich organizaci a řešení.

Existuje zde oprávněná námitka, že dítě žijící v DD má své opatrovatele, kteří by měli s tímto problémem pracovat a počítat. Situace je však taková, že se děti se svým problémem nesvěří, a když už tak učiní, nedostane se jim řešení, které by pro ně opravdovým řešením bylo. Může dojít k nápravě ve škole, práci se třídou, vysvětlení vzniklé situace,... To vše však neznamená, že se pozice dítěte ve skupině nějak radikálně změní. Bude akceptované, jako nezbytnost, kterou je třeba přijmout, nikoliv však přijímané jako přínos a obohacení. A protože se tento problém týká téměř všech dětí v DD, jsou vedeny spíše k tomu, aby posměch, pomluvy, narážky ignorovali.

Je třeba si ale uvědomit, jak složitá vnitřní situace to pro dítě či dospívajícího je.

CDB se snaží připravovat dítě na reálné vztahy, ve kterých bude muset po odchodu žít. Kurzy přípravy na život fungují jako komunita, ve které je možné sdílet svůj život, nastalé situace i již proběhlé konflikty se skupinou, najít nové přátele nejen mezi dětmi, ale též navázat pevný a jistý vztah s dospělým, který může pomoci podívat se na dané řešené situace z jiného úhlu pohledu, nabídnout adekvátní pomoc při řešení. Je na svobodném rozhodnutí dítěte, zda chce svůj problém, ale i úspěch, sdílet s celou skupinou, nebo chce věc řešit s konkrétním dospělým individuálně. Vždy se pracuje s jediným cílem, a to, aby dítě odjelo z CDB s pocitem úlevy, že se má komu svěřit, a jeho situace má řešení, přesto, že to nemusí být řešení podle jeho původních představ.

V předchozích odstavcích jsem zmínila kolektiv v rámci vzdělávacího systému, kde je ještě stále možné zasáhnout proti negativním společenským vlivům.

Nastalá situace po odchodu z DD je však opět stejná. Již dospělý XY bude mít štěstí, dokončí středoškolské učiliště, a po delším shánění dostane práci. Nastoupí do pracovního kolektivu např. do skladu. I zde se může opakovat situace, kdy nebude do kolektivu přijatý, případně se z něho vyřadí už samotným sdělením, že je DD. I v dnešní době mnoho lidí nerozlišuje mezi DD a tzv. „pastákem“. A ještě větší procento laické populace nechápe důvody pro umístění

dítěte do ústavní výchovy jako důvody ochraňující dítě, ale jako způsob řešení nezvladatelné výchovy malého lotra. Je to tedy od počátku znevýhodňující výchozí pozice, pro vstup do samostatnosti. V kombinaci s nevyzrálou osobností, nízkým sebevědomím, neschopností adekvátně reagovat, je to spouštěč následných potíží. (nedocházka do práce, ztráta zaměstnání, dluhová past, vnik závislostí, atp.)²⁴

I toto je další moment, ve kterém hraje CDB svoji nezastupitelnou roli. V rámci programu doprovázení se věnuje právě těmto „nově vstupujícím do samostatnosti“, podporuje je v hledání práce, pomáhá připravit na možné nastalé situace, a co je asi nejpodstatnější, vytváří místo, kam si mohou klienti přijet popovídat, poradit se o nastalé situaci a kde se jim dostane maximální citové podpory a povzbuzení.

8. Jací jsou klienti CDB a jaké jsou jejich osobností charakteristiky:

Každý z klientů si s sebou nese velmi silný a často velmi krutý příběh. Každý z nich potřebuje individuální přístup a každý potřebuje něco jiného. Téměř většina klientů CDB má za sebou zkušenost raného traumatu, ze kterého pramení nejen umístění mimo rodinu (DD, VÚ), ale taktéž výchovné, a výrazné osobností problémy. Problém, se kterým bojují je navazování osobních vztahů. Buď jsou hodně nedůvěřiví a uzavření nebo vztahy „vesele“ navazují, ale jen velmi povrchně. Chybí jim zkušenost s pevným vztahem. To se bohužel často promítá i do jejich partnerských, často promiskuitního chování.

Klienti často „matou tělem“. Na první pohled jsou fyzicky značně vyspělí, ale v oblasti osobní zralosti jsou v porovnání s vrstevníky vývojově o hodně mladší. Navzdory různým „maskám“ (od nesmělých až k těm siláckým) si uvnitř nevěří a podceňují se. Bojí se přiznat jakoukoliv chybu. Toto jim působí na jejich cestě životem značné potíže. Ve většině případů nejsou v 18 letech dostatečně zralí na osamostatnění, touží po svobodě, se kterou ale neumějí pracovat. Nejsou zaměřeni na budoucnost, a dokud se jich daná situace osobně nedotýká, tak předtím ani nemají velký zájem o to, aby se na tuto realitu připravili. V porovnání se svými vrstevníky z běžné populace jsou mnohem méně připravení, a oproti svým vrstevníkům nemohou udělat chybu. Udělají-li jejich vrstevníci chybu, mají se kam vrátit. Tuto možnost klienti CDB často

²⁴ Potíže výše uvedené jsou patrné též v rozhovoru s klientkou CDB, který je uveden v příloze 5.

nemají. Okamžik odchodu z dětského domova nebo rodiny je pro ně nesmírně náročný. Jejich touha po „svobodě“ je tak silná, že přes všechnu snahu vychovatelů na tuto skutečnost často reagují tím způsobem, že tuto realitu popírají, nebo ji idealizují. Z psychologického pohledu je to pochopitelné – často prožívají tolik vnitřních konfliktů, že další starosti, které se jich bezprostředně nedotýkají, vytěšňují.²⁵ To je však zdrojem mnoha následných komplikací. Nedůvěra ke vztahům, chybějící pozitivní zkušenost s kvalitními vztahy se negativně odráží na jejich osobní, pracovní i vztahové morálce. Nejsou motivováni ke smysluplnému trávení času, ani k rozvoji sebe sama. Jsou zvyklí „proplouvat“ mezi poskytovateli služeb, využívají služby krátkodobě, namátkově, bez propracovanějšího plánu do budoucna, a tudíž zpravidla bez větších úspěchů. (Peterková, Číslo předpisu B014/1 Specifika cílové skupiny, 2014)

8.1 Anketa s pracovníky

Pracovníkům CDB jsem položila dvě otázky. „V jaké oblasti klienti nečastěji selhávají a proč? A do jaké míry v těchto oblastech může pomoci CDB? „ Cílem těchto otázek je zaznamenat jejich zkušenosti, reflexi k práci s cílovou skupinou. Zároveň chci v jejich reflexi nalézt odpověď na výzkumnou otázku **O1** „*Jsou mladí lidé opouštějící ústavní výchovu schopní a kompetentní k naplnění sociálního fungování?* „ a najít částečnou odpověď na **O2** „*Je nabídka služeb poskytovaných centrem DB dostatečná a kompatibilní s potřebami osob opouštějícími ústavní výchovu?* “

²⁵ Blíže o tomto jevu hovoří Monika Peterková i ostatní pracovníci CDB ve své odpovědi. Dále o krátkodobém zaměření hovoří Ptáček (2014)

Otázka byla zodpovězena písemně a odpověděli na ni čtyři pracovníci centra.

V jaké oblasti klienti nečastěji selhávají a proč? A do jaké míry v těchto oblastech může pomoci CDB?

Mgr. Monika Peterková, ředitelka organizace, psychoterapeut:

„Lidsky“:

Nevěří si. Malé sebevědomí maskují a díky tomu jsou málo srozumitelní sobě i druhým. Setkávám se např. s tím, že mladá žena trpí úzkostmi a představou, „že má na tváři napsáno, že je z dětského domova“.

Potíže v komunikaci (nevyznají se v sobě, neumí vyjádřit, co cítí, potřebují). Díky tomu neumí řešit ani vzniklé problémy

Díky náročnému dětství jdou životem s řadou psychických bariér, které jsou podhoubím pro

různá psychická onemocnění či poruchy osobnosti (např. deprese, úzkostná porucha, afektivní porucha, obsedantně kompulzivní porucha, sociální fobie, apod.)

Když se vyskytnou problémy, neumí je řešit, reagují na ně nepřiměřeně (buď afektivně, nebo je naopak bagatelizují), neumí si říci o pomoc

Nemají „životní řád“ – po osamostatnění si neumí rozvrhnout denní režim

Mají problém smysluplně naplnit svůj volný čas

Neumí čelit svobodě: jsou více ohrožováni závislostmi, kriminalitou, patologickými vztahy – ať už k původní rodině nebo k partnerům současným

Nezvládají nároky, které na ně kladou vztahy v partnerské či rodičovské roli – reálně hrozí, že např. péči o dítě nezvládnou

Díky předchozí zátěži mnozí z nich těžko zvládají stres, což se také odráží v různých rovinách života

Dávají přednost krátkodobému potěšení před dlouhodobou cestou k řešení jejich problému – díky tomu se postupně mohou dostat do spirály problémů, kde už krátkodobé uspokojení nefunguje

Prakticky:

Chyby v jednání s úřady: nenahlásí se včas např. na ÚP, ZP, apod. Když je problém, „zahrabávají se do písku“, místo aby komunikovali

Málokdy mají vzdělání – těžko hledají práci. Navíc si o ni neumí říci, a když se jim v hledání práce nedaří, ztrácí motivaci

Když práci najdou, tak většinou v prvním zaměstnání nezvládají nároky na pracovní režim

Stále ještě jdou často do práce načerno: hrozba toho, že nedostanou mzdu, že se jim něco stane a nejsou pojištěni, že za tuto práci budou sami stíháni

Naprostá většina klientů kouří: je to bariéra v práci, kde kouření není tolerováno, ale zároveň velká finanční zátěž pro rodinu

Finance: hospodařit neumí, přes veškerou přípravu v době pobytu v DD po odchodu mají tendence si půjčit, „chtějí to zvládnout sami“ a přitom si neumí rozpočet rozvrhnout, jsou snadnou kořistí rychlých půjček a snadno upadnou do velkého zadlužení, „aniž si něco užili“.

Bydlení – vzhledem k předchozím problémům se často neporadí o smlouvě, uzavřou nevýhodnou smlouvu, nezvládají platit nájem pravidelně, pak se stěhují – to je zadlužuje dál

Vaření – mnozí z nich se šetřit snaží – nezvládají však např. vařit pestrou (a přitom třeba i levnou) stravu – ta je jednostranná, nevyvážená (např. nejlevnější těstoviny, párky) – to se projevuje na zdravotním stavu

Možnost pomoci CDB:

Domnívám se, že CDB může pomoci ve značné míře. Nemáme kouzelný proutek na to, abychom vymazali to, co klienti prožili. Nabízíme jim však lidský vztah a profesionální přístup, ve kterém je možné hodně předchozích zranění reparovat. Pomáháme jim porozumět

jejich životnímu příběhu a dívat se na něj s úctou. Naši klienti naráží skoro na všechny výše uvedené problémy, jen u některých a v konkrétním čase vystupují ty či ony více do popředí. Když vydržíme být jim nablízku – a oni nám, je zde mnohem větší naděje, že život zvládnou. Učíme je říkat si o pomoc a přitom respektujeme jejich svobodu. Dáváme jim pocítit, že na život nejsou sami. Když spolu narazíme na nějaký praktický či příliš odborný problém, není těžké obrátit se na nějakou další službu, odborníka či organizaci. To také v praxi děláme. Podstatné však je, že s nimi máme navázaný vztah, ve kterém je možné zachytit drobné krize - tak, aby se z nich nestaly ty velké, a kde je možné posilovat to, co se už klient naučil. Aby tak mohl jít životem dál. Nezměníme minulost, ale můžeme klientům pomoci v řadě případů změnit jejich postoj k tomu, co si do života nesou. Mohou nakonec i v této nevýhodě najít i kus pozitivního. Sami často mluví o tom, že jsme jim pomohli najít smysl toho, co prožili. A když mají věci smysl, je pak možné snadněji najít motivaci i ve věcech praktických.

Jiří Woclawek, vedoucí programu Kurzy, pracovník Doprovázení:

Nemají vytrvalost v hledání a budování vlastní cesty. Chtějí výsledek hned a pokud možno bez námahy... Ze strany CDB dostávají pevnost i podporu k vytrvalosti. A také postupné uvádění do nároků praktického života

Zkreslený a nekritický pohled na rodiče, nebo naopak černobíle kritický pohled vůči okolí, nabídkám okolí... Až na základě vztahu a důvěry klienta je možné přinášet podněty - vidět zvlášť osobu a jeho skutky, vidět reálně a kriticky i odpouštět, nebo se o odpouštění alespoň pokusit. Ale to je úkol na dlouhé období.

Nejsou často v kontaktu se svými emocemi, neumí odhadnout svoje reálné možnosti a hranice... V prostoru blízkého vztahu (osobní doprovázení) je dostatek situací pro sdělování pravdy i projevování podpory, zpětnou vazbu i oceňování. Jen je to opět běh po malých krůčcích a na dlouhou trať.

Bc. Kateřina Řeháková, Sociální pracovnice, vedoucí programu Na vlastních nohou:

Vztahová oblast

Z mého pohledu je pro naše klienty náročné vydržet ve vztazích. Vede je k tomu jejich životní příběh. Často zažívali změnu bydliště a školy, neustálé ztráty blízkých osob, příbuzných. To vše je vede k tomu žít vztahy krátkodobě a povrchně, aby se vyhnuli bolesti, kterou s tím mají zažitou. Také příklad jejich rodičů se často promítá do jejich vlastních vztahů (promiskuita partnerů rodičů, rozvody, atp.). Situace, které vyžadují námahu, jsou pro ně nepřekonatelnou

překážkou. Ve velké většině posílil tento vzorec „opouštění“ také pobyt v ÚV, kde jsou různé pečující osoby, příchody a odchody dalších dětí. Bez pevných vztahů není posílena ani sebedůvěra, která se pak projevuje také v praktických oblastech.

Praktická oblast

Prožívání nízkého sebevědomí bývá tak silné, že klient není schopen často bez podpory řešit záležitosti, které se zdají obvykle neodkladné. Například se jedná o řešení bytové situace s termínem vystěhování, komunikace ohledně nedoplatků, dluhů, jednání s úřady, říci si o pomoc s právními záležitostmi, zajít do poradny, atp.

Místo CDB

Naše organizace nabízí spolupráci a možnost napravení v obou oblastech, vztahové i praktické. Jednak udržením dlouhodobé spolupráce (také díky odkazuju patrona sv. Jana Boska, který dal novou šanci, jeli vůli na sobě pracovat) a vztahu. Nabízíme také podporu při řešení praktických činností jako je hospodaření v domácnosti, rozpočet, péče o dítě, konzultace rodinných situací, hledání a udržení zaměstnání, řešení dluhů, atp.

Zakázky mohou být různorodé, co klient, jiná potřeba, individuální přístup. Věříme, že tato kombinace léčí a současně se klient učí sebedůvěře, otevřenosti k sobě i druhým a má šanci zakusit, že stojí za to na sobě pracovat. Pomoci můžeme natolik, nakolik v sobě najde klient vůli, případně nakolik se nám podaří jej motivovat.

Mgr. Anežka Moravcová, vedoucí Sociální rehabilitace Doprovázení Oblastí, kde mohou naši klienti selhat, je mnoho. Zaměříme-li se na starší klienty v samostatném životě a vezmeme-li to více z praktického hlediska, velmi často nezvládají hospodaření s penězi, stávají se snadno dlužníky (problémy s placením nájmu, různých poplatků, alimentů, jízdy na černo apod.). Díky nedostatečnému vzdělání mají velký problém s hledáním a udržením perspektivní práce. Díky nezažitým návykům, jako je včasný příchod do práce, dodržování pravidel a norem, o místo v zaměstnání často přicházejí. Udržet si stabilní bydlení bývá také problém právě v souvislosti s nezaměstnaností a nedostatkem peněz. Další oblastí, kde klienti často "bojují", jsou vztahy, ať už s rodinnými příslušníky, sousedy, zaměstnavateli, kolegy či dalšími lidmi, se kterými se setkávají. Narážejí v komunikaci, schopnostech sebeprosazení, v hranicích, což zase souvisí s jejich životními zkušenostmi, kdy nebylo opečováváno jejich sebevědomí, nebylo docenováno to pozitivní, ale naopak zdůrazňováno to negativní v jejich chování a jednání. To je také oblast, které se věnujeme - práce s osobnostními předpoklady, silnými a slabými stránkami, limity apod.

Ve všech zmíněných oblastech a mnohých dalších se snažíme klienty podpořit a pomoci jim. Základem je respekt k jedinečnosti klienta, k jeho životnímu příběhu, snaha porozumět jeho situaci v celém kontextu a širších souvislostech. Snažíme se ve vzájemné spolupráci hledat silné stránky, to, na čem se dá stavět, body podpory. A na základě toho pak řešíme konkrétní situace a problémy, se kterými naši mladí potřebují pomoci. Míra pomoci je individuální, záleží na okolnostech a hlavně na motivaci klienta na řešení spolupracovat. Bez jeho zájmu o pomoc a bez jeho aktivní participace (jejíž míra je u každého jiná), nenaděláme téměř nic.

Mgr. Iva Zdražilová, Sociální pracovnice, program Doprovázení, na vlastních nohou

Z mé zkušenosti se jedná často o běžné věci, které mnoho lidí považuje za samozřejmost. Dodržování domluvených schůzek, zodpovědnost, samostatnost apod. Já jako pracovník CDB můžu v těchto oblastech pomoci různými způsoby. Snažím se své klienty často kontaktovat a připomínat termíny schůzek a motivovat je. Pokud není možné, abychom se viděli osobně, pravidelně si voláme. Některým klientům vyhovuje to, že k nám můžou přijet a popovídat si s někým „z venku“, s někým komu důvěřují. Často probíráme situace, ve kterých selhali. Snažíme se o nich mluvit a hledat způsoby, jak se tomu příště vyvarovat. Často selhávají v zařizování praktických záležitostí. U klientů je těžké začít řešit nějaký problém, ale ještě těžší je, aby si uvědomili, že nějaký problém vůbec mají. Jízdy na černo, neplacení pokut, odpadů a dalších nepovažují za důležité a často si neuvědomují, kam až neřešení těchto problémů, může vést. My jsme tady pro to, abychom je na to upozorňovali, vysvětlili jim situaci, a co všechno se může stát. Pokud se dostanou do fáze, kdy své problémy chtějí řešit, tak jsem tady pro ně, abychom jim pomohli s konkrétními situacemi. Doprovázení na úřady, psaní dopisů a různých žádostí, psaní životopisů, vyhledávání práce. Po celou dobu se snažíme být jim oporou, a to i ve chvílích, kdy se nedaří. Někteří klienti přestávají spolupracovat a „ztrácí se“. Důležité je aby věděli, že se mohou vrátit. Za velmi důležité považují ocenění klienta za všechno, co do dané chvíle zvládl. I když to byly třeba malé krůčky. To ho může motivovat k další spolupráci a dodat sílu k řešení dalších situací.

"jaké oblasti klienti nejčastěji selhávají a do jaké míry v těchto oblastech může CDB pomoci?"

Veronika Hénková, Sociální pracovnice, Doprovázení, Na vlastních nohou, Kurzy přípravy na život

- *Finanční gramotnost: neví, jak hospodařit s penězi, nezvládají vést si rozpočet, nevědí, že se musí platit odpady, poplatek za psa apod. => CDB jim na kurzech zprostředkuje informace, v Doprovázení je to osobní konzultace, je třeba je na mnoho věcí upozornit, rozvíjet práci sám na sobě.*
- *Jednání s úřady: než si něco vyřídí, trvá to dlouho. Mnohdy nevědí kam zajít. Anebo nevědí, jak vyplnit formuláře. => CDB na kurzech zprostředkuje informace i nácvik, v Doprovázení opět osobní konzultace, upozornění, doprovod na úřad, společné vyplnění formulářů.*
- *Uzavření smluv: nedostatečně si přečtou smlouvu a i přesto, že jim tam něco neseďí, stejně podepíší => CDB na kurzech zprostředkuje informace i nácvik, v Doprovázení zajistí osobní konzultaci, upozorní na možné nesrovnalosti a obtíže, rozvíjí tím i práci klienta sám na sobě.*
- *Nekalé praktiky firem a s tím související předluženost – nechají se snadno ukecat. => CDB na kurzech sdělení informací, v Doprovázení osobní konzultace, upozornění, sdělení pracovníka o novinkách, aby si dával pozor, pomoc v případě, že někomu naletí a podepíše.*
- *Potřeba mít vše hned: naberou si půjčky, kupují simky do telefonů, v době výplaty utratí vše, za blbosti. => CDB na kurzech rozvíjí finanční gramotnost, schopnost plánování, v Doprovázení pak osobní konzultace. Práce s plánem.*
- *Rodičovská role: byli zraněni v raném věku, teď se potýkají s tím, že nevědí, případně si ani neuvědomují, že mají problém se postarat o své dítě, pak selhávají stejně, jako jejich rodiče. => CDB na kurzech otevírá prostor pro poznání sám sebe a své minulosti, v Doprovázení užívá osobní konzultace, upozornění na minulost, pomoc a podpora v době mateřství.*
- *Zhoršená komunikace: nevědí, jak komunikovat s úřady, s partnery, s rodiči, zaměstnavateli. => CDB na kurzech nácviky komunikace, rozdíl v komunikaci, v Doprovázení osobní konzultace, upozornění na nedostatky komunikace, nácviky správné komunikace, práce sám na sobě.*
- *Sebepoznání: neznají své silné a slabé stránky. => CDB na kurzech rozvíjí pomocí technik sebepoznání klienta a zároveň poskytuje prostor i v Doprovázení a v osobní rovině.*

- *Problémy ve vztazích: přelétavost, provokativnost, manipulace... => CDB na kurzech pracuje s modelovými situacemi, poskytuje informace i zpětnou vazbu, v Doprovázení osobní konzultace, upozornění, práce sám na sobě.*
- *Zaměstnání/brigády: nevydrží u jedné práce dlouho, problémy se zaměstnavatelem, nechce pracovat. => CDB na kurzech sdělení na informativní úrovni, dále pak probíhají nácviky; v Doprovázení osobní konzultace, upozornění, řešení aktuálních problémů, společná komunikace pracovníka CDB se zaměstnavatelem, práce sám na sobě.*
- *Nevyrovnaní se se svoji minulostí, nepřijetí sebe sama. => CDB na kurzech přijetí skupinou, poznávání sám sebe, své minulosti, práce na sobě a i v Doprovázení osobní rovině.*
- *Neschopnost řešit problémy okamžitě. Oddalují své problémy, vytěšňují.*

8.2. Závěr z rozhovorů:

Z výše uvedených rozhovorů je patrné, že to, co tvoří motivaci, návyk a motivaci pro vznik návyku je vztah. Když opomineme osobností a charakterové limity, které se u každého liší, rozdíl, mezi dětmi vyrůstajícími v rodině a mimo ni, je dle mého soudu právě důvod pro vznik návyku. Žádný pubescent nechce přijít v čas domů, ale ten, který si je na základě vztahu jistý láskou rodiče, se domů vrátí, protože ví, že se rodič bojí. Tato banální zkušenost u dětí vyrůstajících mimo rodinu chybí. Ač v současné době většina dětských domovů nemá centrální jídelnu, centrální plánování rozpočtu domácnosti, zdá se, že samotná existence procesu ekonomického plánování ještě není zárukou jeho přijetí. A to jediné, co v této rovnici chybí, je zase a opět pevný vztah. Důvod, proč to dělat tak, jak mě to naučili. Bez vztahu se učení stává pouhou informací, která může být zamítnutá a nepřijatá, protože není spojená s pocitem bezpečí, štěstí, naplnění.

Sama spatřuju funkci CDB právě v naplňování vztahů, pocitu bezpečí a důvěry, jistoty místa i jistoty osobností hodnoty pro každého přichozího. Zkušenosti pracovníků korespondují s výsledky výzkumu Radka Ptáčka (2014), který v aktuální studii provedené u dospělých osob s historií ústavní péče nalézá následující charakteristiky, rozdělené do 3 odvětví. V oblasti psychopatologie to zvýšený výskyt neuroticity, depresivity, impulzivity. V oblasti osobnostních faktorů intuitivnost, negativismus, nedůvěřivost, neadaptivní strategie zvládání

stresu. A v oblasti psychosociálních faktorů objevuje potíže v sociálních vztazích, problémová vzdělávací a pracovní kariéra a problémy v sociálním uplatnění a životní spokojenosti.

Rozhovor s klientkou (viz příloha) je ilustrativním příkladem „typického“ klienta CDB. Tito mladí lidé touží po své rodině, vztahu s rodičem, zpravidla neobjektivně vyhodnocují míru rizika, kterému se vystavují svým návratem do patogenního prostředí a taktéž minimálně dbají na rady vychovatelů, sociálních pracovníků, aby se do své primární rodiny nevraceli. Žijí s vidinou rodičovské lásky, která jim za asistence sociálních pracovníků byla odebrána a touží si ji vzít zpátky. Touží po vazbě, která stojí v samém úvodu této práce. Když opakující špatnou zkušeností dojdou k zjištění, že vytouženou vazbu nezískali, jsou na začátku své cesty k samostatnosti. Tato zkušenost však nepřichází v den, kdy opustí brány dětských domovů, a tito mladí lidé jsou podle zákona „dospělí“. Tuto zkušenost nabývají měsíce, někdy i roky. I toto je argumentem pro nutnost existence následných služeb pro osoby opouštějící ústavní výchovu.

Závěr:

Výsledek analýzy činnosti CDB plně koresponduje s výsledky studie (Ptáček 2014, Děti na cestě- výzvy pro systém náhradní péče). Tato studie se zabývala komplexním porovnáním osob vyrůstajících v původní rodině, osob vyrůstajících v pěstounské péči a osob vyrůstajících v ústavní péči. Studie jednoznačně uvádí, že jakákoliv forma ústavní péče je doporučena pouze za předpokladu, že je dítě ohroženo, vyžaduje specializovanou péči, a náprava ze strany rodiny je objektivně nemožná. Zároveň je uvedeno, že pobyt v ústavní péči musí být pouze na dobu nezbytně nutnou a to z důvodu nutnosti vytvoření pevného citového vztahu v prostředí, které je k tomu vhodné, tj. rodina.

U osob, které již ústavní výchovu opustili, tato možnost neexistuje. CDB do maximální možné a realizovatelné míry nahrazuje „pěstounskou rodinu“.

Krátká úvaha: osobně se pohybuji v dilematu dvou přístupů; ze svých studentských let si pamatuji, že jedním z principů sociální práce s dětmi a mladými lidmi je „zážitek a vztah“²⁶, bez spojení zážitků a vztahů v sociální práci s mladistvými nelze dosáhnout dlouhodobého úspěchu a účinku. Na straně druhé stojí jiný princip sociální práce a to, že klient se má stát

²⁶ Odkazují se na přednášku „Sociální práce s dětmi a mladistvými“ Mgr. Terezy Cimrmanové, SOŠ Evangelická Akademie

nezávislým na službě / pracovníkovi, tedy že cílem je aby se klient již nevrátil. Otázka praxe je samostatnou kapitolou vázanou mj. na ekonomickou situaci poskytovatele²⁷

Centrum Don Bosco usiluje o naplnění prvního i druhého přístupu. Otázka financování je v případě CDB okrajová, protože poptávka po službě převyšuje její kapacitní možnosti, tedy nedochází ke zbytečnému účelovému zadržování klienty ve službě.

Cílem CDB je pomocí zážitků a vztahů naučit své klienty jakýmsi společenským standardům, pomoci jim překonat obtížné životní situace a zároveň dosytit potřeby, které vytvoří pocit jistoty a bezpečí. Snahou této organizace je navázat s klienty spolupráci založenou na vztahu alespoň dva roky před jejich plánovaným odchodem z ústavního zařízení, následně jim zajistit pomoc při osamostatnění a to ve smyslu poradenském, příp. terapeutickém působení, a nadále pak tento vztah, tedy i kontakt s nimi udržovat a to (ideálně) bez ohledu na věk.²⁸ Tedy na existenci a budování vztahu mezi CDB a klientem je postavena následná práce, na jejímž konci je plně samostatný klient, který již služby centra nepotřebuje využívat. Avšak vždy odchází s vědomím, že je zde kdykoliv vítán a ukončení služby pro danou chvíli neznamená ukončení vztahu, který si k centru vybudoval. Cílem centra Don Bosco je aby její klienti chápali jejich služby a existenci jako stálou, trvalou, neomezenou možnost jejich návratu v případě potřeby. Jinými slovy, snaží se nahradit rodinu alespoň jako kontaktní místo, kam se může klient, byť bývalý, kdykoli vrátit.

Právě toto osobní přístupu dává prostor pro rozvoj věcného řešení konkrétních problémů a životních událostí. Dovoluji si na tomto místě tvrdit, že vztah a osobní přístup, nasazení pracovníků po stránce profesní i osobností je jednoznačně nadřazeno jakékoliv měřitelné metodice a při práci s touto cílovou skupinou má tento přístup nezastupitelnou roli.

²⁷ Některé sociální služeb se snaží si své klienty udržet zpravidla z důvodu financování a tím nesplňují ani první předpoklad zážitků a vztahů a ani druhý předpoklad zplnomocnění klienta a obnovení jeho sociálního fungování.

²⁸ V současné době je služba registrována pro věkovou hranici 15-35 let. Je možné, se s přibývajícím věkem klientů dojde k jejímu rozšíření. Principy salesiánů a CDB jsou však nastavené tak, aby dveře byly otevřené i těm, kteří již věkovou hranici překonali, a mohli se na centrum v případě potřeby obrátit.

Seznam použitých zdrojů:

Seznam literatury

- BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 356 s. ISBN 9788073676704.
- LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 9788024619835.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 8024712849.
- KOUKOLÍK, František. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, 225 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 9788024614960
- KOLEKTIV. *Slovník cizích slov*. Vyd. 1. Praha: Encyklopedický dům, 1996, 366 s. ISBN 80-90-1647-8-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Editor Alois Křišťan. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 9788026203667.
- PROCHASKA, James O a John C NORCROSS. *Psychoterapeutické systémy: průřez teoriemi*. Překlad Jiří Štěpo. Praha: Grada, 1999, 479 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 8071697664.

Online zdroje

- KOHOUTEK, Rudolf. Psychologie v teorii a praxi: Současná perinatální psychologie. [online]. 2013, 08.06.2013 [cit. 2014-12.12]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1306/perinatalni-psychologie>
- Máma a Já: Mluvte s děťátkem už před narozením. [online]. ORBIS IN s.r.o., 2013, 18.07.2013 [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: http://www.mamaaja.cz/ActiveWeb/Article/1231/mluvte_s_detatkem_uz_pred_narozenim.html
- Experimenty Harryho Halowa. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 07.01.2013 [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Experimenty_Harryho_Harlowa
- PTÁČEK, Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDOVÁ. VÝVOJ DĚTÍ V NÁHRADNÍCH FORMÁCH PÉČE: MPSV. [online]. 2011, s. 56 [cit. 2014-12-10]. DOI: 978-80-7421-040-2. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf
- Děti na cestě: Výzvy pro systém náhradní péče. In: PTÁČEK, Radek. [online]. 2014 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/1945214/>
- Děti z dětských domovů se často zadlužují!: Rozhovor. In: *Rádio Impuls: VIDEO: Michaela Chovancová: Děti z dětských domovů se často zadlužují!* [online]. 2012 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.impuls.cz/clanky/2012/12/video-michaela-chovancova-deti-z-detskych-domovu-se-casto-zadluzuji/
- Salesiáni Dona Bosca. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2015-09.02 [cit. 2015-01-14]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Salesi%C3%A1ni_Dona_Bosca
- Salesiáni Dona Boska: vše pro mládež. [online]. [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: www.sdb.cz

Seznam zkratek:

CDB – Centrum Don Bosco

DD- Dětský domov

VÚ- Výchovný ústav

SST- Signature Strengths Test

MPSV- Ministerstvo práce a sociálních věcí

NP- Náhradní péče

NRP- Náhradní rodinná péče

Seznam příloh:

Příloha I článek Evropa kritizuje Česko, že „krade“ děti

Příloha II článek Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU

Příloha III článek Ombudsman kritizuje ústavní péči

Příloha IV Východiska pro práci s klienty Centra Don Bosco SKM

Příloha V Přepis rozhovoru s klientkou CDB

Příloha VI Buletin CDB

Abstrakt

DOSTÁLOVÁ, T. *Sociální práce a její přínos s osobami opouštějícími ústavní výchovu, s přihlédnutím k praxi realizované Centrem Don Bosco Pardubice*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce L. Maliňáková

Klíčová slova

Sociální práce s adolescenty, ústavní výchova, dětský domov, Centrum Don Bosco Pardubice, vazba

Teoretická část práce se zabývá odbornými teoretickými východisky pro práci s mladými lidmi, s historií ústavní výchovy. Blíže se odkazuje na Teorii vazby.

Výzkumná část popisuje aplikaci teoretických východisek do praxe, s odkazem na realizaci a zkušenosti zaměstnanců v Centrem Don Bosco Pardubice.

The theoretical part deals with professional teoretickými starting points for working with young people with a history of institutional care. Closer refers to the theory of bonds.

The experimental part describes the theoretical foundations into practice, with reference to the realization and experience of staff in the heart of Don Bosco Pardubice.

Příloha I

Evropa kritizuje Česko, že "krade" děti

Kateřina Mahdalová

Praxe českého státu při odebírání dětí z rodin se stala terčem kritiky Evropské komise i OECD. Obě instituce upozorňují na to, že česká "sociálka" odebírá děti bezkonkurenčně nejvíce z celé Evropy. Například v českých kojeneckých ústavech končí z deseti tisíc dětí šedesát - naproti třeba jedenatřiceti "institucionalizovaným" dětem na Slovensku, devíti v Polsku nebo třem v Rakousku. OECD i Evropská unie nás za tato vysoká čísla kritizují už několik let, počty "zabavovaných" dětí ale stále rostou. MEZITITULEK: Kladio na chudé Přitom nejčastějším důvodem k odebrání dítěte v Česku nebývá týrání, ale majetkové poměry rodiny, které se dají snadno vyřešit. "Finanční či bytová situace nesmí být důvodem k odebrání dětí," píše se přitom ve zprávě OECD za minulý rok, která hodnotí situaci ohledně odebírání dětí v evropských zemích. Ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas říká, že od svého nástupu do funkce loni v září intenzivně pracuje na změně systému. Chce ho nastavit tak, aby byla náhradní rodinná péče upřednostňována před péčí ústavní. "Jednou z podmínek pro výkon takové práce by mělo být akreditované vzdělání, nejlépe terciárního typu," říká ministr. V součinnosti s dalšími resorty by rád prosadil i větší informovanost soudců, zdravotníků a policie. "Je to práce na dlouho, ale současný stav je neúnosný," říká Nečas. Podle letošní zprávy Ligy lidských práv každoročně zbytečně utratí stát zhruba 10 miliard korun za výchovu dětí v ústavní péči. Další studie, tentokrát z Univerzity v Birminghamu, která srovnávala evropské země, zase vyplývá, že od roku 2000 sice klesá počet dětí v ústavech, ale tento trend je způsoben klesající porodností, nikoli změnou myšlení sociálních pracovníků. Kapacita poloprázdných dětských domovů, které začali masově budovat komunisté v 50. letech, zůstává skoro neměnná. Zpráva je dostupná na stránkách Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (www.vupsv.cz). Náklady na dítě v pěstounské péči jsou podle propočtů Ligy lidských práv čtyřikrát nižší (zhruba 60 tisíc korun ročně) než náklady na dítě v dětském domově, přesto děti stále ještě valnou většinou končí právě v ústavech. MEZITITULEK: Dej sem dítě! Hlavní problém je ale v hlavách sociálních pracovníků a soudců: z celkového počtu odebraných dětí činí týrané a významně zanedbané děti 3 - 4 procenta. V ústavech končí převážně děti z rodin, které se dostaly do finanční tísně. Od dob minulých se ale mnohé změnilo: například ještě v 60. letech byl oficiálním důvodem k

odebrání dítěte věk matky pod osmnáct let nebo výkon trestu jednoho či obou rodičů. Mnohé absurdity ale zůstaly. Důvodem ke "konfiskaci" dětí byla v novém tisíciletí například odpojená elektřina, častá změna bydliště, nezvyklé jméno dítěte a pro úředníky a soudce příliš alternativní způsob života jeho rodičů nebo třeba krádež dětské vybavičky, jíž se dopustila zoufalá šestinedělka. MEZITITULEK: Bezmocný Štrasburk Stejně absurdně přišli o děti i manželé Wallovi. Opakovaně žádali na úradech o lepší byt a tak dlouho jim dotčené úřady žádosti zamítaly, až přišli sociální pracovníci a děti jim zabavili. Důvod? "Nestabilní bytová a finanční situace rodiny." Po letech dohadování se "sociálkou" a soudy skončil spor ve Štrasburku. Tamní soud označil jednání státních úředníků za selhání a neshledal žádný zákonný důvod k odebrání dětí. Nařídil jejich navrácení do rodiny a Wallovým přiznal 10 tisíc eur odškodného. Přesto dvě z pěti dětí ještě nejsou doma a nejspíš už se nevrátí. Skončily v péči pěstounů a odvolací soud minulý týden prohlásil, že už návrat domů po pěti letech by pro ně byl stresující. Ministr Nečas považuje přístup sociálních pracovníků a soudů v tomto případě za "skandální a stupidní".

MAHDALOVÁ, Kateřina. Archov HN: Evropa kritizuje Česko, že krade děti. *Hospodářské Noviny* [online]. 2007 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-21382550-evropa-kritizuje-cesko-ze-krade-deti>

Příloha č. II

Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU

5. prosince 2007

Česká republika vede evropský žebříček v počtu dětí vyrůstajících v ústavech. Absolutní počet přesahuje 20 tisíc dětí v ústavní péči. Roční náklady na tento systém přesahují částku deseti miliard Kč a náklady spojené s pobytem dítěte v ústavu přesahují 281 tisíc Kč ročně.

Toto jsou hlavní závěry vyplývající z dokumentu s názvem “Péče o děti odebírané z biologické rodiny v ČR”, který ve formě systémového doporučení zveřejnila Liga lidských práv. Dokument provádí srovnání ekonomických a statistických dat systému ústavní výchovy a systému pěstounské péče. Zatímco dítě v dětském domově představuje náklady v průměru 281 tisíc ročně, dítě svěřené do péče pěstounů vyžaduje od státu ve formě dávek průměrně pouze 67 tisíc za rok.

K ekonomickému srovnání je potřeba doplnit také výsledky, které ve výchově dětí tyto dva rozdílné systémy dosahují, a závěr je naprosto jednoznačný: pěstounská péče je v celkovém výsledku mnohem efektivnější a méně nákladná než pobyt dítěte v jakémkoli typu ústavu. O nedostatečných výsledcích ústavní výchovy svědčí také nedávno zveřejněná studie zpracovaná ministerstvem vnitra s názvem “Hodnocení systému péče o ohrožené děti”. Zpracovatelé této studie získali data více než 17 000 dětí, které opustily ústavní výchovu v posledních deseti letech. Zaměřili se především na to, zda se tyto děti dopustily po opuštění ústavu trestné činnosti. Hlavním závěrem je, že více než 50 % dětí spáchalo po opuštění ústavu nějakou trestnou činnost.

Ústav výchová kriminálníky

Zmiňovaná zpráva však přinesla i několik dalších zásadních závěrů. Průměrná délka pobytu dítěte v dětském domově se pohybuje v České republice průměrně kolem 14,5 roku, děti tedy tráví v ústavech naprostou většinu svého dětství, přičemž 61 % z nich opouští ústavy až po dosažení zletilosti.

Zhruba 82 % dětí se před nebo během pobytu v institucionální péči nedopustilo trestné činnosti, tzn. že byly do ústavu umístěny z jiných důvodů, v převážné většině z důvodů sociálních, ať už kvůli nízkému ekonomicko-kulturnímu statutu rodiny či neschopnosti rodičů zajistit materiální podmínky pro výchovu dětí, nebo pro poruchy chování jako záškoláctví, agresivitu, útěky z domova, výchovnou nezvládatelnost či nerespektování autorit.

Převážnou většinu důvodů nařízení ústavní výchovy by přitom bylo možné ovlivnit včasnou intervencí a sociální prací s dítětem a jeho rodinou, ať už ze strany sociálních pracovníků, výchovných poradců ve školách nebo pracovníků tímto směrem zaměřených neziskových organizací.

Jako zásadní rozpor se jeví zjištění, že ačkoli naprostá většina dětí se před nebo v průběhu svého pobytu v ústavním zařízení nezapletla se zákonem, po opuštění institucionální péče se trestné činnosti dopustilo 51% dětí, převážná většina z nich až po roce od opuštění ústavu.

Podle některých odborníků je tento jev způsoben faktem, že po odchodu z dětského domova děti mnohdy nemají kam jít a končí na ulici. Ze spáchané trestné činnosti po opuštění ústavu se v 85 % jednalo o majetkovou trestnou činnost a v 15 % dokonce o násilnou trestnou činnost (21 dětí spáchalo trestný čin vraždy).

Děti z ústavů!

Průměrné náklady na dítě spojené se systémem ústavní výchovy podstatně zvyšuje pobyt dětí v kojeneckém nebo ve výchovném ústavu, který je ještě mnohem nákladnější než pobyt dítěte v dětském domově. Při započtení nákladů na pobyt dětí v kojeneckých ústavech a v ústavech sociální péče určených pro mentálně a zdravotně hendikepované děti a při započítání nákladů spojených s administrativním aparátem na krajích a ministerstvech se tak dostáváme k celkovému číslu přibližně 10 miliard Kč ročně.

V souvislosti s touto problematikou vydala Liga lidských práv v říjnu letošního roku analýzu právních a psychologických souvislostí ústavní výchovy s názvem "Děti z ústavů!". Tento materiál zahrnuje problematiku sociálně-právní ochrany dětí, sanace rodiny, ústavní výchovy a soudnictví ve věcech péče o nezletilé. Kromě konstatování nedostatků a systémových selhání obsahuje také řadu doporučení v podobě systémových a legislativních změn.

Mezi nejdůležitější kroky nutné k nápravě problematické situace patří především sjednocení problematiky sociálněprávní ochrany dětí a ústavní výchovy pod vedením jednoho ministerstva.

V současnosti ji mají na starosti hned tři resorty, a proto mnohdy dochází ke tříštění kompetencí a neschopnosti problematickou situaci rázně řešit. Výrazně by se měla zlepšit také sanace a podpora ohrožených rodin ze strany státu, která by měla být vždy upřednostněna před nařízením ústavní výchovy. Vhodným krokem by bylo zavedení terénní sociální asistence pro rodinu ohroženou odebráním dítěte do ústavní výchovy a pomoc s napravením rodinných poměrů.

Mezi další návrhy patří také zajištění sociálních bytů na přechodnou dobu pro rodiny v bytové

nouzi a v odůvodněných případech také pro děti, které opouštějí zařízení ústavní výchovy po dosažení zletilosti, čímž by se podle názoru mnoha odborníků mohl výrazně snížit počet dětí, které se po opuštění ústavního zařízení dopustí trestné činnosti.

At' se starají obce

Pozitivním krokem v této oblasti by byl přesun výkonu státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí z působnosti obcí na nově vytvořený úřad, např.

ředitelství pro zaměstnanost, sociální správu a rodinu vzniklého přeměnou současných úřadů práce, a zachování povinnosti zajišťovat poradenskou činnost pro rodinu v nepříznivé situaci na úrovni současných pověřených obcí. Pověřené obce by měly mít povinnost zajišťovat síť terénních sociálních asistentů v závislosti na počtu obyvatel a stanovenou míru finanční spoluúčasti na nákladech spojených s pobytem dítěte v ústavu v případě nařízení ústavní výchovy. To by mohlo vést k větší motivaci k podpoře a sanaci rodiny, která je až 15x levnější než ústavní výchova. Nutná je také reforma zařízení ústavní výchovy, hlavně vytvoření sítě velkého počtu malých zařízení rodinného typu s malým počtem dětí a pracovníků namísto současných velkých ústavů a zvyšování odbornosti a specializace ústavů. Ty by měly mít k dispozici dostatek odpovídajících odborníků – psychologů, speciálních pedagogů, etopedů – a každé zařízení by se mohlo specializovat na určitý typ problému v anamnéze dítěte.

Důležité je i zkracování doby pobytu dítěte v ústavu, tedy vyšší míra spolupráce ústavu s rodiči dítěte, popř. spolupráce, podpora a příprava náhradní rodiny na přijetí dítěte, a také zkracování délky soudních řízení ve věci péče o nezletilé. V tomto případě by neškodilo využít příkladu některých evropských zemí, které mají stanovenou pevnou lhůtu pro rozhodnutí ve věci a pro odvolání proti předběžnému opatření.

Nutné je také zvyšování odbornosti a specializace soudců.

Rok od opuštění dětského domova se 51 % dětí dopustilo trestné činnosti. V 85 % se jednalo o majetkovou trestnou činnost, v 15 % o násilnou trestnou činnost (21 dětí spáchalo trestný čin vraždy).

BITTNER, Petr. Liga lidských práv: Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU. *Liga lidských práv: Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU* [online]. 2007, 5.12.2007 [cit. 2014-10-02].

Dostupné z: <http://llp.cz/2007/12/mame-nejvice-deti-v-ustavech-z-cele-eu/>

Příloha III

9. Ombudsman kritizuje ústavní péči

Brno – Ústavní péče o děti je v Česku podle ombudsmana Pavla Varvařovského příliš roztráštěná, v gesci ji mají tři ministerstva.

Ombudsman Pavel Varvařovský. Autor: DENÍK/Attila Racek

Například děti s lehkým mentálním postižením často nepatřičně končí ve výchovných nebo diagnostických ústavech, které nejsou připraveny vhodně se o tyto děti postarat. V krajních případech pak – zbytečně – končí na psychiatrii, řekl v úterý novinářům ombudsman.

Úřad veřejného ochránce práv novináře informoval o datech vyhodnocených po čtyřech měsících kontrol zařízení pro děti, prověření jejich fungování bude pokračovat až do konce roku.

„Péče by se měla sjednotit pod jedno ministerstvo, nejlépe pod ministerstvo práce a sociálních věcí,“ uvedla Petra Zdražilová z kanceláře ombudsmana. Potom by se prý nestávalo, že si instituce děti přehazují jako „horký brambor“.

Varvařovský se snaží apelovat na sjednocení této agendy při svých jednáních na vládě. Problém je podle něj v tom, že zdravotnictví a sociální oblast jsou nyní ve „velkém pohybu“. Naráží tak prý na přísliby, že připomínky úřadu ombudsmana budou zohledněny, ale až „ve finále“, tedy při budoucí komplexní úpravě. Podle něj však není jasné, kdy ono „slibované finále“ přijde na řadu.

Česko patří k průměru

Varvařovský také uvedl, že podle nových statistik a na rozdíl od veřejného povědomí Česko v evropském srovnání v počtu ústavních zařízení patří zhruba k průměru. Ústavů pro děti by prý země mohla mít méně, ale jsou země, které jich mají na podobný počet obyvatel ještě víc.

Česko podle něj rozhodně nemá v Evropě nejvíc dětí umístěných do diagnostických ústavů a pěstounské péče, jak se prý často nesprávně uvádí. Podle Zdražilové je v Česku umístěno do alternativní péče 24.000 dětí, v Rakousku je to 10.000 dětí, ale například v Dánsku, která má asi 5,5 milionu obyvatel, je to až 15.000 dětí. „Myslím, že patříme ke standardu,“ podotkl Varvařovský. Dodal, že by samozřejmě počet dětí vychovávaných mimo vlastní rodinu mohl být v Česku nižší. „Myslím ale, že naše zařízení snesou evropské srovnání,“ doplnil.

Podle ombudsmana by však bylo třeba přecházet od institucionalizované péče pro děti ve velkých ústavech k menším zařízením rodinného typu. „Nejlepší by byla zařízení v běžné zástavbě, nikoliv v nějakém zámečku na samotě u lesa, kam děti nechodí ani na procházku, protože nemají kam,“ uvedla Zdražilová. Právě umístování dětí do velkých opuštěných vil a zámečků v nepříliš husté zástavbě bylo dříve poměrně časté.

Péče o děti, které skončí v různých typech ústavních zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo na žádost rodičů, spadají pod působnost ministerstev školství, zdravotnictví a práce a sociálních věcí. Podle Zdražilové roztržitostí systému trpí především děti, které mají lehké mentální postižení, a běžný školský systém je vyhodnotí jako nevhodné pro normální školy a různá zařízení sociálních služeb, jako je chráněné bydlení a zdravotní ústavy. Tyto děti pak bývají umístovány do výchovných ústavů či dětských domovů, kde na ně nejsou připraveni.

Kancelář veřejného ochránce práv má dohled nad dětmi v ústavní péči v gesci pět [let](#), na problémy nejednotnosti systému upozorňuje už delší dobu.

RACEK, Attila. Deník.cz: Ombudsman kritizuje ústavní péči. [online]. 2011, 18.05.2011 [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/ombudsman-kritizuje-ustavni-peci20110518.html

Příloha IV

Východiska pro práci s klienty Centra Don Bosco SKM

Číslo předpisu: B015/1

Datum účinnosti: 17. 12. 2014

Datum poslední revize: ----- Zpracovaly: Peterková

Schválila: Monika Peterková

Verze: 1.

Závaznost předpisu pro: pracovníky CDB

Seznam příloh: -----

Úvod

- Při podpoře klientů vycházíme z jejich specifik²⁹
- Tam, kde je to možné, snažíme se s klienty navázat vztah alespoň 2-3 roky před odchodem z dětského domova nebo z pěstounské rodiny. Důvěra vybudovaná v tomto období napomáhá tomu, aby klient období osamostatnění snadněji zvládl. Toto pravidlo ale v žádném případě není podmínkou.
- Každý klient je jedinečný a má své vlastní reálné potřeby. Dle nich je třeba volit také adekvátní přístup.

A) Základním přístupem, který při naší práci uplatňujeme, je: Preventivní výchovný systém:

a) 3 základní opěrné body Preventivního výchovného systému:

- **Rozumnost:** klademe důraz na odbornou kompetenci pracovníků, kteří mají o klienty lidský zájem a zároveň jsou kompetentní pro práci s cílovou skupinou. Vždy se snaží objektivně vnímat konkrétní situaci klienta. Ve vztahu ke klientům znamená rozumnost podporu maximálního možného vzdělání klienta, výchova ke kritickému myšlení, schopnost směřovat ho ke smysluplným rozhodnutím a schopnost uznat chybu.
- **Laskavost:** Mladí lidé musí cítit, že je máme rádi a že nám na nich záleží. To platí také pro konfliktní situace, kdy jsou stanoveny hranice.

²⁹ Specifika cílové skupiny dostupné na serveru ve složce vývěska/B/ B014_1.

- **Náboženství** v našem případě znamená, že naše činnost vychází z křesťanského obrazu člověka a je motivována naší vírou v Boha. Naši klienti jsou pro nás lidmi, „které Bůh miluje“. Snažíme se klientům ukazovat cestu k důstojnému životu - ve svobodě, solidaritě a spravedlnosti. Tento aspekt naší práce se projevuje v našem konkrétním jednání. Vytváříme prostředí, kde je možné „setkat se s Bohem“. K víře však nikdy nikoho nenutíme.

b) „Salesiánský duch“ a jeho prvky:

- **Rodinnost** – vytváříme prostředí bezpečí, v němž se mladí lidé cítí přijímání a prožívají, že u nás „jsou doma“. Rodinnost je klíčovým pojmem, kterým don Bosco popisoval formu osobních vztahů a výchovy ve svých zařízeních.
- **Spoluzodpovědnost** – vzájemně budujeme otevřenou a srdečnou atmosféru. Zajímáme se o to, co děláme, o klienty, o další směřování organizace.
- **Aktivní přítomnost** doprovázejícího - snažíme se s klienty navázat osobní vztahy, naslouchat jim, vědět, čím aktuálně žijí, předvídat možná rizika, povzbuzovat jejich společnou zábavu. Doprovázející je partnerem, přítelem a průvodcem ve výchovném procesu. Klient je vždy brán vážně.
- **Asistence** vychází z vědomí, že výchova mladých lidí je možná pouze dialogem, láskou a úctou k osobě a individualitě mladého člověka. Asistence vyžaduje partnerské, pozorné a láskyplné jednání s mládeží a vylučuje mocenské, manipulativní a autoritativní formy jednání.
- **Věrohodnost a autorita** – je třeba, abychom pro klienty byli srozumitelní ve svých vlastních postojích. Klademe důraz na otevřenou komunikaci v týmu i s klienty, na schopnost spolupráce a na respekt k sobě i k druhému. Z této věrohodnosti výchozí autorita jednotlivých spolupracovníků.

B) Na tento základ se snažíme navazovat a rozvíjet ho moderními přístupy a poznatky humanistické psychoterapie, která je dobrým východiskem pro efektivní sociální práci s naší cílovou skupinou Jedná se především o tyto směry:

1) Přístup zaměřený na člověka dle Rogerse:

Typická je pro něj základní důvěra ve skutečnost, že v každém člověku je pozitivní vnitřní růstová síla, která se projeví, mohou-li být naplněny tyto podmínky:

- a) Vztah:** klient a doprovázející musí mít mezi sebou vztah, v němž si každý uvědomuje svou odlišnost
- b) Opravdovost:** tím, že doprovázející nezakrývá své pocity, včetně těch negativních, pomáhá otevírat vnitřní svět i klientovi. Pomáhá mu k pravdivosti.
- c) Akceptace:** bezpodmínečné přijetí je zcela zásadní. Doprovázející nemusí akceptovat vždy všechno chování, musí ale bezpodmínečně přijímat klienta jako takového (což je pro něj vzhledem k jeho historii často nová zkušenost)
- d) Empatie:** bez hlubokého empatického pochopení klientovy situace by klienti nemohli uvěřit přijetí doprovázejícího. Doprovázející do empatie nepodsouvá své vlastní zkušenosti, zůstává u toho, jaké je prožívání „klienta“.

2) Gestalt terapie

Gestalt terapie je založena na předpokladu, že člověk má od narození zdroje a schopnosti potřebné k navazování vzájemně prospěšného kontaktu s druhými lidmi a okolním prostředím a k prožití uspokojivého a tvořivého života. Osobní potenciál a proces sebezvoje může být v dětství i během dalšího života různými způsoby narušen a člověk uvízne ve fixovaných vztahových vzorcích. Cílem gestalt terapie je zkoumat a odkrývat v „zde a nyní“ způsoby, jak tyto vzorce ovlivňují život klienta v současnosti, a nalézat nové, tvořivější způsoby kontaktu s okolím.

Fenomenologické hledisko. Doprovázející si všímá toho, co je zjevné; nehodnotí důležitost jednotlivých jevů, respektuje klientovo vlastní vnímání světa a sebe sama.

Uvědomování: Doprovázející společně s klientem zvědomuje složky přítomného prožívání (emoce, myšlenky, tělesné a smyslové vjemy, potřeby, impulsy) a nechává prostor k jejich uspořádání do nového smysluplného tvaru.

Teorie pole: Všechny prvky životního prostoru klienta jsou v daném okamžiku ve vztahu a vzájemně se ovlivňují. Pole se neustále proměňuje a také smysluplně organizuje. Klientovy obtíže doprovázející nevnímá jako kauzální následek minulosti, nýbrž jako interakci a způsob přežití, na který je možno spolu s doprovázejícím zaměřit pozornost a pracovat s tím.

Práce se vztahem: Terapeut využívá sám sebe jako nástroj terapie a díky svému uvědomování dává klientovi zpětnou vazbu.

Práce s tím, co se děje aktuálně „ted' a tady“ v aktuální situaci a vztahu, který slouží jako experimentální laboratoř pro zkoumání a proměňování klientových vztahových vzorců, fixovaných způsobů reakcí a ukončování dosud neukončených záležitostí. Doprovázející pružně reaguje na probíhající proces a dává důraz buď na aktivně usměrňující, jindy konfrontační či empaticky přijímající postoj.

Respekt k tempu klienta: opakováním a nutným respektováním vlastního tempa klienta klient zpracovává prožitá a je schopen přijímat nové věci

Práce s klientovým životním příběhem: doprovázející spolu s klientem může pracovat formou příběhu (vlastního nebo metaforického) na jeho minulosti. Tato rekonstrukce velmi účinně napomáhá uzavření některých starých zranění.

3) **Pesso Boyden terapie**

Tento přístup nás obohacuje velkou vírou v možnosti reparace a dosycování základních lidských potřeb, které u klienta nebyly naplněné v důležitých vývojových obdobích:

- a) potřeba místa
- b) potřeba podpory
- c) potřeba péče
- d) potřeba bezpečí
- e) potřeba limitu/hranic

Tyto potřeby pomáháme naplňovat ve spolupráci s klientem i v pozdějších fázích jeho života.

4) **Terapie zaměřená na attachment (Diadická vývojová psychoterapie)**

Zaměřuje se na léčbu schopnosti bezpečného vztahu a citového pouta k nejbližšímu člověku. Mladí lidé, které doprovázíme, utrpěli řadu traumat, k nejsložitějším ale patří **právě trauma**

vztahu a citového pouta. Dospělí lidé, rodiče, by měli být dítěti v raném dětství bezpečnou základnou (John Bowlby), lidmi, kteří jsou dítěti citově nablízku, dítě se na ně může spolehnout, svět je s nimi dobrý, předvídatelný. Dítě pak může veškerou svoji energii věnovat vývoji a dospět do zdravého dospělého s naplněnou lidskou i individuální kapacitou. Mladí lidé, kterým se věnujeme, zažily povětšinou pravý opak. Rodiče je opustili nebo je trápili, byli děsivými nebo vyděšenými postavami a děti se jich musely bát, snažit se jim zavděčit a podobně. Byli svými rodiči zraněni a opuštěni, ponecháni v ústavech a domovech bez rodičovské péče a zájmu. Proto mají obtíže v dalších vztazích. Se znalostmi těchto obtíží k nim přistupujeme. Doprovázíme je s vědomím, že k nim patří, že zažívají nedůvěru, nedokáží se citově poutat a projevují složité a obtížné chování. Jejich traumata je možné zpracovávat jediné tehdy, mají-li klienti bezpečný vztah.

C) Ve chvíli, kdy se podaří navodit s klientem atmosféru důvěry, je možné s ním pracovat v oblasti praktických dovedností nutných pro jeho život. Z těchto důvodů se doprovázející snaží rozvíjet klienta dle jeho potřeby především v těchto oblastech:

- Základní právní poradenství
- Jednání s úřady
- Hospodaření s penězi, půjčky, řešení zadlužení
- Bydlení
- Nalezení a udržení zaměstnání
- Rozpoznání rizik závislostí a jejich prevence
- Partnerství, výchova dítěte
- Komunikační dovednosti

Příloha V

Dotazník- klient:

1. Část: kazuistická:

1.1 Jméno, věk, pohlaví

Petra Ditmarová, 21 let, žena

2.1 Délka pobytu v DD, specifikace zařízení

5 let, Dětský domov

3.1 Věk při odchodu z rodiny do DD

13 let

4.1 Důvody odchodu do DD?

Rodiče

2. Část : Výzkumná

2.1 Co ti DD přinesl?

Hodně věcí- naučil mne postarat se o sebe, vařit, chápat smysl života, učit se s penězi, plnit úkoly a ptát se lidí na cokoliv

2.2 Co ti DD vzal?

Vázat vztahy, které jsem chtěla. Odchod, který proběhl mi domov komplikoval.

2.3 Jak tě DD připravil na osamostatnění? (Měl jsi možnost si o svých plánech, a o životě mimo domov , s někým povídat? Navštívil jsi nějaké kurzy? Stačila ti ta příprava, kterou jsi dostal?..)

- Učil mě poslouchat lidi, vařit, starat se o ostatní- pomáhat
- Měla jsem možnost komunikovat s ostatními, ale bylo to komplikované = nedůvěra
- Kurzy-Don Bosco a ano,stačili. Hodně mi pomohli.

2.4 Udržuješ s DD nějaké vazby, a co pro tebe tyto vazby znamenají? (navštěvuješ tety, nebo dětský domov i po svém osamostatnění? Je tam někdo, ke komu se rád vracíš, můžeš přijít pro radu, nebo si jenom tak popovídat?)

S DD neudržuji vztahy, odchod nebyl příjemný a lidi, které jsem měla ráda, tak je navštěvuji, ale už nepracuji v DD.

2.5 Jak ses dozvěděl o Centru Don Bosco? Dozvěděla jsem se o něm od paní ředitelky, a jsem za to velice ráda.

2.6 Jakou službu/ program využíváš? Zakroužkuj a jestli chceš, popiš jak služba probíhá, jak ji vnímáš, co ti přináší, ... cokoliv tě napadne

- DNY PRO DĚTSKÉ DOMOVY
- KURZY PŘÍPRAVY NA ŽIVOT
- SETKÁNÍ ABSOLVENTŮ KURZŮ
- DOPROVÁZENÍ
- ZELENÁ LINKA
- TÁBORY A VÍKENDOVÉ AKCE
- INDIVIDUÁLNÍ TERAPIE, ARTETERAPIE
- FILMOVÉ DOKUMENTY
- PRÁCE S DOBROVOLNÍKY
- ČASOPIS
- JINÉ (JAKÉ)

...Don Bosco mi hodně pomáhá a lidi, kteří to nevnímají, doufám, že to pochopí.....

2.7 Jak ti centrum Don Bosco pomohlo? Co by si bez jejich pomoci nezvládl?

Pomohlo mi se připravit na život, komunikovat, bez nich bych nezvládla život a nebyla bych to já- byla jsem nekomunikativní, bála jsem se hodně..

2.8 Co ti ze strany centra Don Bosco chybí? A příp. myslíš si, že by ti mohly tyto tvé potřeby naplnit?

Ze strany Dona Bosca mi nic nechybí, pomáhají mi a za to jsem jim moc vděčná

2.9 Co ti obecně v životě chybí? (v oblasti vztahové, společenské, pracovní,

materiální, osobní) V životě: neměla jsem práci, rok jsem ji sháněla, ale Don Bosco mě dodávalo energii a pomohlo mě jít dál. Když už to na mně bylo moc, pomohl mi kněz. Získej práci, co tě baví!

Rozhovor:

Chtěla jsem se tě zeptat... důvody odchodu do DD. Napsala jsi „rodiče“.

Můžeš to nějak rozvést?

Když jsme byli se ségrou malý, táta ji zneužíval. Ona se vždycky rozbřečela a tak jsem přišla na řadu já. V 1. Třídě jsem se na to musela koukat a postupem času jsem na to přišla i já. Když mi bylo 12, tak jsme to začali řešit. Ségra to řekla svému klukovi.

Ve 13-ti si pro mě přijeli v jednu hodinu policajti do školy, a odvezli mě do domova v Kostelci.

Sestru odvezli také?

Ne, a už tam byla.

S kým jste to řešili?

Ségra to řekla svému příteli. To ji bylo asi 16 let. A ten ji řekl, že to bude řešit, ale oni měli jiná plán. Ségra si myslela, že dostane rodiče do vězení, barák jim zůstane a mě šoupnou do domova. Tak to nebylo...

Ségra si prostě zabalila všechny věci, já jsem vůbec nevěděla, o co jde, a potom pro mě v jednu hodinu přišla učitelka na angličtinu, že si mě odvázej.

Jaký máš vztah se sestrou?

Žádnej. Nekomunikuju s ní, je to pro mě těžký. Já jsem ji viděla tady na náměstí, běžela jsem za ní, ale ani nevylezla z auta. Prostě nic. Od té doby to prostě není moje ségra.

Proč to udělala? Měli ste spolu od mala špatný vztah?

Komandovala mě, musela jsem ji donášet věci... prostě mladší... No, tohle prostě nebyl normální sourozenecký vztah. Teď má přítele, já s ním nejsem moc zadobře, nejradši bych mu jednu vrazila. Když jsem se jí jednou zastala, protože se k ní chová fakt hnusně, byla jsem ta nejhorší.

I když jsem mladší, zažila jsem si toho kupu. Ona vůbec neví, co jsem si zažila. Neví, co se mi stávalo potom, co jsem se vrátila domů z domova, stávalo se mi to znova, opětovně.

Později jsem si našla přítele, a odešla jsem od rodičů. To jsem udělala svoje rozhodnutí a byla to úleva, když jsem jí řekla, že mě táta znovu znásilňoval. Ale dostala jsem od ní do držky a od té doby s ni nekomunikuju.

Když ségra odcházela z domova, tak jsem si myslela, že mě vezme s sebou. Babička mi to taky slibovala, že si mě ségra vezme. Všichni mi to slibovali... a nikdo se mnou prostě nekomunikoval. Všichni mi jenom říkaly „ ty jseš domova, jseš ta nejhnusnější, jseš kráva“ a takovýchle věci. Ne prostě. Já jsem byla sama sebou, odmítala jsem komunikovat, byla jsem uzavřená, než za mnou přišla jedna vychovatelka, která mi řekla, že pokud nezačnu komunikovat, že půjdu do diagnostáku. Věděla jsem, že bych se z diagnostáku nevrátila. Že bych šla do Prahy. Že by ty holky na mě byli jinačí a už bych se od tamtud nevrátila. Nechtěla jsem takhle žít... znásilněná... Odejít z domova pro mě bylo strašně těžký, dětský domov mi odmítal povolit návštěvy u rodičů.

Já jsem si vydělávala peníze, pro ně to bylo důležitý. Tak jsem pracovala brigádně v hospodě v Blešně, tam jsem si vydělávala peníze. Měla jsem to blíž k rodičům, tak jsem se tam chtěla jet na víkend, že se tam osprchuju. Ale domov mi to zakázal. Jenže jsem si vyhodila koleno a tak jsem jela k rodičům. Zakázali mě jet k rodičům, aby mi pomohli... aby mě máma pomohla se vším. Já tam ale jela.

Tak jsem mámě řekla, „hele to nemá smysl tady být, když mě to zakázali.“ a táta se mě zeptal, jestli se chci vrátit domů k nim. A tak jsem se k nim vrátila. A byla to ta největší chyba, protože se to stávalo znovu. Doma jsem si 3x zabalila věci, když jsem mámu našla ve svém pokoji opilou, mále spolykala prášky v mém pokoji.

Máš pocit, že sis to potřebovala znova zažít, abys ses mohla osamostatnit?

Nevěděla jsem, co mě bude čekat.

Ale ta touha vrátit se domů, i když i ti ublížili tam byla ...touha větší než jistota v domově?

Jo byla. Ale nevěděla jsem, co mě tam čeká. Každý mi říkal, nevracej se tam. Stála jsem si za tím. A pochopila jsem to, když jsem si našla tady přítele. Ten mě ze všeho vysekal, z problémů... pomohl mi strašně moc, abych nebyla tak vylekaná, nekomunikativní...

Jak se taková nekomunikativní holka seznámí v hospodě?

Seznámili jsem se přes ségrou, když jsem se se ségrou ještě bavili. Viděli jsme se poprvé. Jenže se to zkomplikovalo tou hádkou se ségrou, když mi dala přes držku. Řekla jsem ségře, že ona neprožila znova znásilnění, jako já! Honza byl u toho, koukal na mě. Já jsem řekla, že se domů nevrátím. Že půjdu tu noc spát třeba pod most. A on mě vzal k sobě domů. Tam jsme si celou noc povídali o všem, co se mi doma přihodilo.

Takže jsem si s přítelem všechno, co se ti stalo, řekli na úplném začátku vztahu... myslíš, že to bylo dobře?

Jo, bylo to dobře. Mě se strašně ulevilo. On měl taky nějaký trápení s bývalou přítelkyní, a tak jsme si povídali.

Celý měsíc jsem večer jela z hospody k němu, a tam jsme si povídali.

Co ti dětský domov přinesl? Tady máš, že tě naučili vařit...a chápat smysl života? Jak?

Když jsem tam přišla, neuměla jsem nic. Vařit, zapnout pračku... byla jsem vystrašená, vylekaná, co se se mnou bude dít.

Tak ve 13 letech je vcelku normální, že neumíš vařit, a zapnout pračku...?

Ale děti většinou pomáhají rodičům. To jsem já nedělala. Snažila jsem se pomáhat, ale mě máma vždycky odehnala. Tak jsem třeba žehlila, snažila jsem se. Ale s mámou to nešlo. Byla opilá... to trvá do teď.

V domově mě naučili vařit, takový ten základ. Třeba když se spálí cibule, nebo něco takového... což je úplně normální. Měli jsme tam všichni vlastní pokoj, bylo to lepší, než v ostatních domovech, co jsem slyšela od lidí, co se mnou jezdili do CDB. Ostatní domovy dostávají jídlo pod nos. My ne. My jsme si každý víkend vařili, umyly nádobí, uklízeli jsme, prostě tak, jako normálně v životě.

Co ti tam teda chybělo?

Příjemno. Taková ta rodinná důvěra. Když jsi tam něco řekla vychovatelce, tak to v zápětí věděla ředitelka.

Co ti dětský domov vzal?

Vzal mi vlastně... jít za svým snem.

Jaký jsi měla sen?

Třeba...Poznat svého vlastního tátu. Potřebovala jsem pomoct, jak na to mám jít. Nikdo mi nepomohl, všichni mě odrazovali. Až jsem si sama vybojovala ve 14 svoje vlastní místo, jet za ním na víkend se ségrou...

Jaký je?

Hnusnej, opilej, kouří strašně moc, a není to prostě příjemný. Byla jsem tam 3x a od té doby už jsem tam nebyla.

Cítíš to tak, že si poznala, co jsi poznat chtěla? Pocit naplnění, úlevy?

Jo, ráda bych to třeba ještě někdy viděla a třeba si to s ním vyjasnit. Napsala jsem mu dopis na 8 stránek, kde jsem mu to všechno vyčetla, že se nestará o svoji rodinu, kterou má, mě se ségrou... to uronil slzy, což mě docela potěšilo.

Ségra se s nim baví?

Ne.

Psala jsi, že odchod z domova byl komplikovaný...

Tak když jsem se rozhodla, že odejdu z domova k rodičům, paní ředitelka mi to zakázala. Nakonec jsme se domluvili, že to na 30 dní zkusím, vrátit se k rodičům. Paní ředitelka mi dala podepsat papír, podle práva jsem měla dostat nějaké peníze a věci do začátku, ale nedostala jsem nic.

Dali ti možnost se vrátit do domova?

Ne

Ani během těch 30 dní?

To bych se asi vrátit mohla, ale já taková nejsem. Já bych to v životě neudělala

Proč?

Taková ta důvěra... chodila jsem do školy, šlo mi to dobře, než jsem se dozvěděla, že ředitelka z domova volá do školy, shazuje mě hrozně moc, že

jsem se vrátila k rodičům... tak mě ten život prostě přestal bavit. Říkala jsem si, že to nezvládnou. Byla jsem tou dobou hodně nemocná, učitelka si na mě zasedla... a tak jsem se školy odešla.

Co myslíš, že by pro tebe bylo lepší. Zůstat doma, a do domova vůbec neodejít, nebo bylo lepší, že tě do domova odvezli.?

Určitě lepší dětský domov. Jsem ráda, že mě odvezli do domova.

Ale přesto ses tam nechtěla vrátit..?

Nechtěla, kvůli vychovatelům, kvůli lidem, co tam byli, kvůli děckám. Já jsem byla jiná než ostatní. Ve 14 jsem věci viděla jinak, než ostatní holky mého věku. Nemalovala jsem se, hodně jsem četla. Měla jsem spoustu názorů, které jsem ale nedávala vědět... a když jsem chodila do školy, tak jsem si tam sedla, vzala si knížku a stranila se lidí. A každého to štvalo.

Potom jsem si našla tu brigádu, vydělávala si 2000,-/měs, a to nikdo jiný z děcek neměl. Nakonec mi to ukradli v DD ze šuplíku.

Navštěvovala tě máma v domově?

Jo navštěvovala.

Takže ten kontakt udržet chtěla?

No nechtěla. To jsem pochopila v 16ti, že to vlastně bylo jinak. Domov mámě psal, aby mě navštěvovala. Ale udělali si takový plán s mámou... aby se mě u mámy na návštěvě, při procházce něco stalo, aby ji dostali do vězení. Já jsem vlastně byla taková návnada.

To inicioval domov? Jak ses to dozvěděla.

Jo, to vymyslel domov. Řekla mi to máma a potom taky vychovatelka.

Jaký vztah máš s mámou?

Není to pro mě máma. Dneska už ne.

I přes to, že za tebou jezdila?

Jezdila, ale když jsem ji potřebovala, tak u mě nebyla.

Jak ji vnímáš? Jako kamarádku, nebo jako kohokoliv cizího?

Jako člověka, který přijede, řeknu ji mami, ale ten vztah už tam takový není.

Jak jsi ji vnímala, jako malá? Ještě před tím, než začalo znásilňování?

To jsem ji zbožňovala. Chodila jsem s ní všude... takový maminčin mazánek.

Tenkrát byla máma v pořádku?

Když jsem byla malá, tak ještě jo. Ale když jsem začala chodit do školy, začala pít.

Víš, proč začala pít?

Nevím.

Mluvila jsi o babičce. Jaký s ní máš vztah?

Taky nic moc. Ona se strašně plete do věcí, do kterých ji nic není. Byla tady s moji ségrou.

Pohádali jsme se u dveří, když mi řekla „ Tak jak se máš Petruno“. V tu chvíli ve mně začal všechno vřít...

Chtěla slyšet pravdu ohledně toho, jak to bylo doma. Já jsem ji to řekla, že když jsem se vrátila domů z domova, táta mě znovu znásilňoval. Mámu předtím vždycky opil. Ona mi řekla, že to není pravda, a ségra ji dala za pravdu. Řekla jsem, že u toho ani jedna nebyli, tak to nemůžou vědět. Rozbrečela jsem se a musela jsem utéct. Seděla jsem v obýváku, brečela jsem... strašně mi pomohl můj pes, který si ke mně lehnul.

Potom jsem se vrátila, řekla jsem jim, že se to stávalo znova. Že tu tátovu větu potom, co mě znovu znásilnil „ to jsme si to krásně užily“ slyším pořád. Že jsem vždycky celou noc brečela, proklínala jsem sama sebe. Babička to nepochopila...

Ségra je ta naše chudinka, co se o ni babička stará.

Když mi bylo 16, bylo domluvené s domovem, že na vánoce pojedu k ní. Ale ona nakonec zavolala, že jsem ještě malá na to, abych trefila autobusem k nim. A od té doby prostě nemáme žádný vztah.

Měla jsi v domově někoho, s kým sis mohla o tomhle všem popovídat?

Měla. Byla to ta vychovatelka, co potom z domova odešla.

Udržuješ s ní kontakt?

Teď už ne. Asi už má svůj vlastní život, a já taky. Psaal jsem ji, ale neodepsala. Kontakt se vytratil. Ale je mi to líto. Chtěla bych se s ní vidět.

Kdyby sis ve svém životě měla vybrat 2 lidi, kteří jsou pro tebe „pevným bodem ve vesmíru“. Lidi, ke kterým se můžeš vrátit, kdykoliv se na ně s čímkoliv obrátit...

Tak to je přítel. A Monika Peterková z Don Bosca

Jak tu Moniku vnímáš? Vnímáš ji třeba jako náhradní mámu?

Když mám problémy, tak je t Monča, která mi pomůže, poradí. Jezdím k ní... teda teď jsem přestala, protože to s prací nestíhám. Ale jezdila jsem tam řešit svoje problémy... A když jsem odjížděla, měla jsem pocit, že jsem úplně taková čistá. Hodně mi pomáhaly i kurzy, co pořádá centrum DB. Naučila jsem se tam říkán „NE“. Naučila jsem se hospodařit s penězi... Monika má s lidmi strašnou trpělivost, i když třeba říkají, že je to tam nebaví, že nechtěj.

Vnímáš Georgie tak, jako Moniku?

George znám krátce. Je to dobrý chlap, dá se sním mluvit, ale není to ta Monika.

Je to i to tom, že je to chlap?

Jo. Asi jo. Trvalo by mi to asi déle se s ním víc bavit.

Téma nedůvěra... máš pocit, že dneska už dokážeš lidem věřit? Nepůsobíš, na mě jako někdo, kdo je uzavřený...

Když jsem mluvila s Mončou, přítelem, o tom, co se mi stalo, tak se mi hodně uleví. Třeba u toho i brečím, ale uleví se mi.

Otevřelo ti to cestu k důvěře.

Určitě ano.

Chtěla bys to všechno, co se ti stalo, jedou říct rodičům? Pomohlo by ti to, aby ses s tím vyrovnala?

Jo, chtěla bych to někdy udělat., ale strašně se toho bojím. Je to moc těžký, říct jim, jak jsem to vnímala, co jsem prožívala.

Třeba až jednou budu mít dítě...

Nedokážu jim odpustit, co mi provedli. Nenávídím je za tu bolest, kterou mi způsobili, nenávídím je za to, že jsem nemohla pubertu prožít tak, jak jsem chtěla.

Chtěla bych jim to všechno říct, ale máma furt tvrdí, že se to nestávalo... To mě na tom strašně štve. I kdybych já jim to všechno řekla... Myslím, že kdybych to udělala, ten kontakt, který ještě udržujeme, tam nebyl.

Hodně by mi pomohlo, kdyby máma přiznala, že se to stalo. Ale ona to nikdy neudělá. To je ta tečka, kterou by měla máma udělat.

C DB jsi prošla téměř vším. Jednotlivé programy se dost prolínají. Vnímáš centrum DB jako to místo, kam se vracíš. To tvoje „doma“?

Jo, vnímám. Prožila jsem tam toho hodně. Člověk si tam jede tak trochu odpočinou od dětského domova. Tam to všechno vnímáš tak trochu jinak. I když ta hodinová cesta tam... člověk ví, že jede za něčím.

Téma kamarádky. Máš nějaké kamarády, kamarádky?

Nemám.

Ani žádné přátelství v rámci CDB nevzniklo? Nebo za těch 5 let v domově?

Tak neberu ty lidi, kteří tam pracují. Ale mezi dětmi z DD jsem si nikoho nenašla. Děti v domově se vzájemně pomlouvají, donášej na sebe. A když se teď s někým potkám, tak třeba dělá, že mě nezná.

Takže to vnímáš tak, že DD je dům, kde je spousta dětí, a všichni jsou si tam cizí?

Jo. Je to blbý, ale je to tak. V domově v Potštejně jsou dvě skupiny, ale každý si hlídá svoji kuličku. Nejdřív jsou dobrý, potom se otočí, a pomlouvají, potom jsou zase kamarádi.

Já tohle nemám ráda. Když se mi na někom něco nelíbí, tak mu to řeknu, ale nebudu ho pomlouvat za zády. Tohle se mi nelíbilo, tak jsem se raději s nikým nekamarádila. Měla jsem tam pokoj sama pro sebe, měla jsem pro sebe počítač, kvůli škole. Ostatní děti mi záviděli. Tak mě pomlouvali.

Chybí ti kamarádky?

Jo, moc bych chtěla, ale nemám se s lidmi okolo moc o čem bavit. Chybí mi mít někoho, s kým bych mohla jet na kafe, nakupovat... prostě takové ty normální výlety do města. Tady je jedna holka, co se sem přestěhovala, ale není to ono... Asi jsem zvláštní, ale prostě nemáme

Příloha VI

Dostupná online

http://dozivota.cz/sites/dozivota.cz/files/casopis_2_barvy_0.pdf

http://dozivota.cz/sites/dozivota.cz/files/bulletin_4_cislo_-_barevny.pdf

http://dozivota.cz/sites/dozivota.cz/files/bulletin_3_cislo_-_barevny.pdf